

Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) Hristiyan Örgütlerle Benzerlikleri: Karşılaştırmalı Sistematik Bir Değerlendirme

Ali GÜR*

Gaziantep Üniversitesi

Öz

Görünürde ılımlı dini bir hareket olarak yola çıkıp radikal bir örgüte dönüşen Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün esinlendiği tarihi ve çağdaş Hristiyan örgütlerini analiz etmek ve benzeşen yönlerini belirlemek mücadele stratejisi açısından önem arz etmektedir.

Çoklu açık kaynaklardan veri madenciliği yöntemiyle elde edilen verilerle dördü kuruluş tarihçesi, kırkı da tanımlayıcı olmak üzere toplamda kırk dört başlık altında FETÖ'nün temel özellikleri belirlendi. Çalışmada, belirlenen bu tanımlayıcı özellikler çerçevesinde Hristiyan dini örgütlerden olan Cizvit, Opus Dei, Karbonari, Evangelist ve Moon ile FETÖ arasında benzerlik gösteren yönlerin sistematik olarak analiz edilmesi amaçlandı. Kapsamlı ve sistematik bir analizle tablo şeklinde kolay anlaşılabilir şekilde sunulması çalışmanın güçlü yönü olması yanı sıra bu konuda ilk kapsamlı analiz olması yönüyle de önem arz etmektedir.

İslami bir hareket olduğunu lanse eden FETÖ, Hristiyanlığın Protestanlık mezhep örgütlerinden Evanjelizm ve Katolik mezhep örgütlerinden Opus Dei ile kırk başlığın otuz beşinde benzerlik gösterirken otuz bir alt başlıkta Moonculuk, yirmi sekiz alt başlıkta da Cizvitler ve Karbonarilerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. FETÖ de dahil bu altı örgütün dini ve mezhepsel aidiyetlerinden bağımsız olarak zamanla şiddet eğilimli örgütsel yapılara dönüşmeleri ise temel ortak özellikleridir.

Anahtar Kelimeler

Cizvit, Evanjelist, FETÖ, Karbonari, Moon, Opus Dei

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Tıp Fakültesi, aligur1970@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9680-6268

Similarities of Fethullahist Terrorist Organization FETÖ with Christian Organizations: A Comparative Systematic Evaluation

Abstract

It is important for the strategy of struggle to analyze the historical and contemporary Christian organizations inspired by the Fetullah Terrorist Organization (FETÖ), which started out as a seemingly moderate religious movement and turned into a radical organization, and to identify their similarities.

With the data obtained from multiple open sources by data mining method, the basic characteristics of FETÖ were determined under a total of forty-four titles, four of which are the history of the establishment and forty of which are descriptive. In the study, it was aimed to systematically analyze the similarities between the Christian religious organizations Jesuit, Opus Dei, Carbonari, Evangelist and Moon and FETÖ within the framework of these descriptive features. It is important that it is presented in an easy-to-understand manner in the form of a table with a comprehensive and systematic analysis, as well as being the first comprehensive analysis on this subject as well as being the strength of the study.

While FETÖ, which has launched as an Islamic movement, shows similarities with Evangelism, one of the Protestant sects of Christianity, and Opus Dei, which is one of the Catholic sect organizations, in thirty-five of the forty-one sub-headings, it has been determined that it has similarities with Moonism in thirty-one sub-headings, and with Jesuits and Carbonaris in twenty-eight sub-headings. The main common feature of these six organizations, including FETÖ, is that they have transformed into violent organizational structures over time, regardless of their religious and sectarian affiliations.

Keywords

Jesuit, Evangelical, FETÖ, Carbonari, Moon, Opus Dei

Extended Abstract

Regardless of whether they are religious or not, common features are generally seen in the majority of the movements that try to organize internationally. These common features are generally similar in terms of religions and their sub-formations. This situation suggests that they are influenced by each other and that new formations use the defining structural features of previous or contemporary movements in the historical process.

Today, as a reflection of social need, there are more than millions of religious movements and formations in different geographies of the world. While the vast majority of these religious movements and formations are in the moderate and integrative range of the society, a few of them turn into an internationally organized structure during their establishment or later processes and become mysterious and dangerous. In this dangerous transformation, it does not matter what religion the movement is from. While these movements, which instrumentalize the social power of religion, turn into criminal and interest organizations that serve a specific purpose, they also form effective criminal empires with the model of illegal organization based on theological legitimacy and legality. Because seeing the same result in different geographies and different religions is related to the instrumentalization of religious feelings.

In particular, the similarities between FETÖ, which turned into a registered terrorist organization on July 15, and other organizations, attracted the attention of both the popular literature and the academic world. Although it was rarely discussed after the 17/25 December judicial operation, it became up to date after the 15 July Coup Attempt and the complex structure of FETÖ was tried to be solved by considering the similarities in different aspects. However, in these studies, attention was drawn to the similarities with Islamic organizations, which are generally very few and repetitive. Since we could not come across systematic similarity comparison studies with different religious organizations, especially Christianity, the most widespread religion in the world, we aimed to compare FETÖ with international religious organizations, especially in Christianity, in this study. As a result of the searches, we made from the open sources we could reach, we could not find a comprehensive study that systematically addresses the similarities between organizations on this subject under multiple headings.

For this purpose, we determined the basic descriptive features of FETÖ to use as a reference in our future studies with the data we obtained from multiple open sources. Our presentation with a comprehensive and systematic analysis in terms of FETÖ and Christian organizations in an easily understandable manner as in Table-1 is important in terms of being the first comprehensive analysis on this subject as well as being the strength of our study. However, in cases where we cannot reach clear information in the sources about the organizations that we have mentioned in terms of some sub-headings in our study, it is the limitation of our study to assume that they do not exist for that organization.

From this point of view, similar to FETÖ, it is seen that such international organizations have existed in the sub-branches of Christianity for centuries in different regions of America and Europe. This situation is especially true for some movements such as Carbonari, Jesuit, Evangelist, Opus Dei and Moon, which are included in both Catholic and Protestant sects of Christianity, which use the concepts of tolerance and humanism a lot and are presented as good angels but are defined as international criminal organizations even in their own narratives. It is remarkable.

With the data we obtained from multiple open sources, we determined the basic descriptive features of FETÖ under 44 headings, 4 of which are the history of establishment and 40 of which are descriptive, using data mining method. As detailed in Table 1 in our study, in addition to the information about when they were founded in which country and from which sect they originated from, hierarchical structure, terrorist organization, charismatic leadership, cell type structure, use of symbols and symbols, intelligence structure, Mahdi/Messiah/ Claim of savior, fear of being damned by the leader, assassination and murder, sedition, secrecy, permissiveness, organizational oath, esotericism, heresy, syncretism, infiltration, devotion/absolute obedience, mind control, use of faith, intolerance to opposition, immunity from Zionism, election, separation from the leader sanctification of the remaining residues, support of tutelage (coups or other countries), large financial structure, banking, international prevalence, regular payments to the organization, fundraising for the organization, media structure, US or UK residence, leaders being writers, leaders being clergy/orators, support for the US green belt project, interfaith dialogue, tolerance/benevolence We aimed to systematically analyze the aspects of FETÖ that are similar to Christian organizations such as Jesuit, Opus Dei, Carbonari, Evangelist and Moon in terms of

its mask, educational structure, targeting of young people, and international support. Our presentation in an easy-to-understand tabular form with a comprehensive and systematic analysis is important in terms of being the first comprehensive analysis on this subject, as well as being the strength of our study.

The data we systematized by obtaining from open sources revealed that the motivation sources and similarities of cult organizations in different geographies and religions, which started as a religious movement, but turned into violence and terrorist organizations over time, are remarkable. Despite being in different geographies, socio-cultural environments and religions, it is remarkable that a 50-year-old FETÖ has such similarities with five Christian organizations.

Launching that it is a pseudo-Islamic movement, FETÖ is most similar to Evangelism, one of the Protestant sect movements of Christianity, Opus Dei, one of the Catholic sect movements, and Moonism in 31 sub-headings, and Jesuits and Carbonaris in 28 sub-headings, in 35 of 40 headings. The main common feature of these six religious movements, including FETÖ, is that they have turned into dangerous organizational structures, regardless of their Muslim or Christian affiliation or sectarian affiliation.

Their differentiation/separation from the theological tradition from which they emerged, their strategic and political instrumentalization of their beliefs, their strict hierarchical and cellular structure, their esoteric/cult/Messianic character, their treachery, their use of education as a tool to reach young people, their missionary activities, their international expansion, their infiltration into state institutions, huge financial FETÖ, with its so-called Islamic origin, is largely similar to five organizations of Christian origin in terms of having institutions, Masonic rituals, discourses of tolerance and inter-religious dialogue in the international arena, and accepting everything, including violence and terrorism, to achieve the goal. Often, these similarities also result in the operational similarities of organizations.

For this reason, it will be beneficial for the secure future of states and societies to make the necessary arrangements for all groups, especially religious cult groups, regardless of East-West, Muslim-Christian, to remain in a transparent and accountable structure under state control.

Giriş

Dini olup olmadığına bakılmaksızın uluslararası örgütlenme çabasına giren hareketlerin büyük çoğunluğunda genellikle ortak özellikler görülmektedir. Bu ortak özellikler, dinler ve bu dinlerin alt oluşumları açısından da genellikle benzerlik göstermektedir. Bu durum birbirlerinden etkilendiklerini ve tarihsel süreçte yeni oluşumların önceki veya çağdaş hareketlerin belirleyici yapısal özelliklerini taşıdıklarını düşündürmektedir.

Günümüzde toplumsal ihtiyacın bir yansıması olarak dünyanın farklı coğrafyalarında milyonları aşkın dini hareket ve oluşumlar bulunmaktadır. Yapısalcı-işlevselci düşüncenin önde gelen isimlerinden olan Durkheim, dinin toplumu bir arada tutma işlevi olduğunu belirtirken Merton ise dinin birleştirici görevinin yanı sıra çatıştıran ve toplumu ayırıştıran bir yönünün de olabileceğine dikkat çekmiştir (Aktay, 2013). Dini hareket ve oluşumların büyük çoğunluğu ılımlı ve toplumu bütünleştirici yelpazede yer alırken bir kısmı da kuruluş aşamasında veya ilerleyen süreçlerinde uluslararası örgütlü yapılara dönüşerek gizemli ve şiddete eğilimli bir hal almaktadırlar. Bu tehlikeli dönüşümde hareketin hangi dinden olduğu fark etmemektedir (Avcı, 2011:89). Bu örgütler, zaman içinde bir taraftan legal görüntü sergilemeye devam ederken diğer taraftan da illegal örgütlenme oluşturmaktadırlar (Demir, 2017). Zira farklı coğrafyalarda ve farklı dinlerde aynı sonucu görmek, dini duyguların araçsallaştırılması ile ilişkilidir. Başlangıçta dini bir hareket olarak ortaya çıktığı iddia edilen ancak süreç içerisinde uluslararası terör örgütü olarak nitelendirmeye konu olan FETÖ'nün dönüşüm süreci, farklı coğrafyalarda ve başka dinlerde de bu tarz dönüşüm geçiren (dini) örgütlerin olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Başka dinlerde de bu tür örgütlerin olup olmadığını ve FETÖ'ye benzer yönlerini araştırmak ve uzun soluklu mücadele stratejilerini belirlemek açısından önem arz etmektedir. Zira FETÖ'nün başlangıçtan beri uzun süre dini referanslı bir hareket şeklinde kendisini tanıtmaya çok sayıda Müslümanın aklını çelmiş veya en azından birçok kişinin kalben taraftar olmasını sağlamıştır (Dalkıran, 2020).

FETÖ'ye benzer şekilde Amerika ve Avrupa'nın farklı bölgelerinde asırlardır Hristiyanlık mezheplerinin alt kollarında da FETÖ benzeri uluslararası yapılanmaların olduğu görülmektedir. Bu durum, özellikle modernlik, hoşgörü ve hümanizm kavramlarını çok kullanan ve iyilik melekleri gibi lanse edilen ancak kendi anlatımlarında dahi uluslararası suç örgütleri olarak tanımlanan Hristiyanlığın hem Katolik hem de Protestan mezhepleri içinde yer alan Karbonari, Cizvit, Evangelist, Opus Dei ve Moon gibi bazı hareketler için daha dikkat çekicidir.

1960'lı yıllardan itibaren dini referansla tarih sahnesine çıkan FETÖ de daha önce var olan bölgesel veya küresel dini kült örgütlerin kendisine uyan kısımlarını büyük bir titizlikle bünyesine uygun bir şekilde uyarlamış ve terör örgütüne dönüştürmüştür. İleride bahsedileceği üzere FETÖ'nün Hristiyanlığın bazı hareketleri başta olmak üzere böylesine benzerlik göstermesi yapılanma süreçlerinin dinlerden bağımsız olarak özel bir planlama içerisinde şekillenirildiğini düşündürmektedir. Belirli bir sistem içinde farklı coğrafyalarda ve farklı dinlerde oluşturulması planlanan yeni oluşumlar için kullanışlı aktörler arandığı, tarihsel ve jeostratejik bakımından İslam coğrafyasında etkinliği yüksek, halkı büyük oranda Müslüman olan Türkiye için politikalarında sınır tanımaz, potansiyelli ve kullanışlı bir aktör olarak Gülen'in seçildiğini (Gür, 2023:124-26) ve Gülen olmasaydı da bir başkasının aktör olarak çıkarılacağını unutmamak gerekir. Zira dışarıdan yönlendirme ve yönetme ne kadar güçlü olursa olsun toplum içinden aktörlerin istek ve desteği olmadan bu tür yapılanmaların gelişme şansı olamayacağı açıktır. Bu yüzden bu tür aktörlerin yetişebileceği potansiyel çevreleri dikkatlice değerlendirmek sosyolojik açıdan faydalı olabilir.

Özellikle 15 Temmuz'da tescilli terör örgütüne dönüşen FETÖ'nün diğer örgütlerle benzerlikleri hem popüler yazının hem de akademik dünyanın ilgisini çekmiştir. 17/25 Aralık yargı operasyonu sonrası nadir de olsa kısmen ele alınmakla birlikte 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası güncel hale gelmiş ve farklı yönleriyle benzerlikler ele alınarak FETÖ'nün kompleks yapısı çözülmeye çalışılmıştır. Ancak bu yapılan çalışmalarda genellikle çok az sayıda ve birbirinin tekrarı mahiyetindeki İslami kimlikli örgütlerle benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Dünyanın en yaygın dini olan Hristiyanlık başta olmak üzere farklı dini örgütlerle sistematik benzerlik karşılaştırma çalışmalarına rastlanılmadığı için bu çalışmada özellikle Hristiyanlıkta yer alan uluslararası dini örgütlerle FETÖ'nün karşılaştırması amaçlanmıştır. Ulaşabilen açık kaynaklardan yapılan taramalar neticesinde bu konu ile ilgili örgütler arası benzerlikleri çoklu başlıklar altında sistematik olarak ele alıp karşılaştıran kapsamlı bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu amaçla çoklu açık kaynaklardan elde edilen verilerle daha sonraki çalışmalarda da referans olarak kullanmak üzere FETÖ'nün temel tanımlayıcı özellikleri belirlendi. Belirlenen bu tanımlayıcı özellikler; dördü kuruluş tarihçesi, kırkı da tanımlayıcı özellikler ile ilgili olmak üzere toplamda kırk dört başlık altında sunulmuştur (bkz. Tablo 1). Çalışmada, belirlenen bu özellikler çerçevesinde FETÖ'nün, Hristiyanlık hareketleri içerisinde Karbonari, Cizvit, Evangelist, Opus Dei ve Moon örgütleriyle benzerlikleri sistematik olarak karşılaştırıldı. FETÖ ve bahsi geçen Hristiyanlık örgütleri arasındaki benzerliklerin kapsamlı ve sistematik bir analizle Tablo-1'de olduğu üzere kolay anlaşılabilir halde sunulması çalışmanın güçlü yönü olması yanı sıra bu konuda ilk kapsamlı analiz olması yönüyle de önem arz etmektedir. Ancak çalışmada az sayıdaki bazı alt başlıklar açısından sayılan örgütlerle ilgili kaynaklarda net bilgiye ulaşılamayan durumlarda o örgüt için bunların olmadığını varsayılması, çalışmanın kısıtlılığını oluşturmaktadır.

FETÖ, 15 Temmuz vesilesiyle çoklu kaynaklarda detaylı olarak ele alınmıştır (Aydın, 2017a; Bilen, 2020; Demir, 2017; Özben, 2016; Öztürk, 2018; Sert, Demir ve Avcı, 2020). Ancak toplum ve akademik camia Cizvit, Opus Dei, Karbonari, Evangelist, ve Moon örgütleri hakkında fazla bilgi sahibi olmadığı için bu örgütlerin FETÖ ile benzerlikleri irdelenirken aynı zamanda haklarında detaylı bilgiler de verilecektir. Zira benzerliğin boyutlarını ortaya koyabilmek için örgütün yapısını da detaylı bilmek gerekmektedir.

Cizvitler ve FETÖ ile Benzerlikleri

İsa'nın toplumu (İsa Cemiyeti) anlamına gelen Cizvitler (Jesuit) Örgütü, 1534 yılında kendini Hıristiyanlığa adanmış bir İspanyol subay olan İgnasio de Loyala'nın (1491-1556) yazdığı "*Exertia Spiritualete- Manevi Değerler*" adındaki kitabın öğretileri ışığında 6 arkadaşının desteği ile Paris'te kurulmuş, dünya çapında bir eğitim ve misyonerlik örgütüdür (Tümer, 1993; Yılmaz, 2011:291). Zamanla Vatikan üzerindeki etki gücü o kadar artmıştır ki beyazlar giyen Papa'nın aksine siyah renk giyindiği için Papalar tarafından "*Siyah Papa*" olarak çağrılmışlardır (Yel, 1998:40). Cizvitler, Katolik mezhebi tarikatları içinde yaygın uluslararası eğitim ağı ile en etkili örgütsel gücü oluşturmuşlardır (Güngör, 2004:9).

Ignatius, ruhsal arınma için Manresa'da bir mağarada bir yıllık inziva hayatı yaşamış, bu inziva sürecinde edindiği manevi kazanımlarını anlatan "*Spiritual Exercises-Ruhsal Egzersizler*" adlı küçük bir kitap yazdı (Yel, 1998:35). Manevi arınma sonrası Roma'ya ardından da Müslümanları Hıristiyanlığa devşirmek için kutsal topraklara yolculuk yapmıştır.(Flinn, 2007:359-60) Hz. İsa'nın ilahlığını reddettiği için bir Müslümanı öldürmekle ünlenmiş bir asker olan İgnatius, Cizvitliğe giriş prensiplerini tanımlayan belgede "*Tanrı'nın bir askeri olarak hizmet*" etme şartı getirdiği için halk nezdinde Cizvitler "*Tanrı'nın askerleri veya Rabbin leventleri*" diye tanınmışlardır (Bilen, 2020:47).

Cizvitler, 18. Yüzyılda o kadar güçlenmişlerdir ki Vatikan'a paralel bir güç yapısı haline dönüşmüşler ve bunun üzerine bu gücü kırmak için 21 Temmuz 1773'te Cizvit Tarikatı feshedilerek bütün ayrıcalıkları ellerinden alınmıştır. Bir süreliğine güçleri zayıflamakla birlikte 19. Yüzyıl başlarında yine aktifleşmişler ve daha güçlü bir şekilde tarih sahnesine çıkmışlardır (Nicernolas, 2017). Avrupa'da etkin oldukları gibi Amerika Kıtasında da etkin hale gelmişlerdir. ABD'den Clintonlar, Küba'dan Fidel Castro'nun Cizvitlerden olduğu iddia edilmiştir (Özer 2019). Hatta tarihte ilk defa tüm dünyada pandemi ve izolasyon olmasına rağmen Irak'a Dinler arası diyalogu hareketlendirmek için ziyaret yapan Papa Francis'in (Piri, 2021: 19) ve 2013 yılında Papa seçilen Jorge Mario Bergoglio'nun da Cizvitlerden olduğu ve Papa seçildikten sonra Cizvitlerin Vatikan'da etkinliklerinin arttığı belirtilmiştir (Nicernolas, 2017). Cizvitler, Fransiskanerlerden sonra Papalığın ikinci büyük Vatikan tarikatıdır. Dünyanın farklı bölgelerinde 3200 kurum/kuruluşta 13.000'den fazla tarikat müntesibi eğitici olarak görev yapmaktadır. Mattea Ricci, Pierre

Canisius, Teilhard de Chardin ve Roberto Bellarmino gibi çok sayıda bilim insanı buralarda yetişmiştir (Tümer, 1993:41-42). Papa olarak 2013'te seçilen Papa Franciscus'un (1936 -) da Cizvit üyesi olduğu bildirilmiştir (Flinn 2007: 384). Cizvitler, yeni bir proje uygulamaya koyarak dönemine göre mükemmel eğitim veren okullar açmışlardır. Bu okullarda bir taraftan buldukları ülkelerin yöneticilerinin çocuklarını ücretsiz eğiterek onların ailelerinin güç ve saygınlığından istifade ederken diğer taraftan da üstün zekalı fakir aile çocuklarını yetiştirerek geleceğe yönelik örgüte sadık elemanlarla kurumlara yerleşmeyi hedeflemişlerdir (Flinn, 2007:384). Cizvitlerin mottosu, "*Ad Majorem Gloriam Dei/ Tanrı'nın Yüceliği İçin*" dir (Flinn, 2007:383) ve sahneye çıktıkları 16. yüzyıldan itibaren misyon terimini sistematik bir biçimde profesyonelce kullanan ilk örgüttür (Yılmaz, 2011:291). Avrupa'dan Afrika'ya, Amerika kıtasından Asya'nın en ücra köşelerine kadar yaygınlık kazanmışlardır. Cizvitler için belirlenen hedefe ulaşmak her şeyden önemlidir. Siyasi amaçlar uğruna özellikle sömürgeleştirilmiş coğrafyalarda Cizvitler bir devletin bağımsızlığı için mücadeleye öncülük ederken başka bir coğrafyada devletlerin iç işlerine müdahale ederek kaos oluşturabilmişlerdir (Akbaşı, 2021:XI).

Örgütün ilkelerine göre; İsa'nın şan ve şerefine katkı sağlayacaksa veya kilise ve Hıristiyanlığa yarayacaksa yalan söylemekte, hırsızlık yapmakta ve cinayet işlemekte bir beis yoktur (Ardıç, 2014). FETÖ Çatı davasında (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 2016) ve Polis Akademisi Başkanlığına sunulan FETÖ'nün kamudaki mali portresine yönelik raporda (Çomaklı ve Turan, 2017), FETÖ'nün Cizvit tarikatının temel ilkelerini benimsediği ve yapılanmasının benzerliği vurgulanmıştır.

FETÖ de Cizvitler'e benzer şekilde yetenekli ve fakir gençleri okullarında eğitip akıl ve ruh dünyalarını esir almakta ve genellikle muhalifleriyle açıkça kavgaya girmeyip sinsi ve gizlice mücadele yürütmektedir. Teşkilatlanma modelleri, devlet içinde bir güç dengesi olma hırsı, devlete sızma, nihayetinde ele geçirme ve Pennsylvania'da 400 dönümlük "*Alamut Kalesi*" benzeri bir korunaklı mekânda iskân etmeleri dikkat çeken ortak noktalarıdır. Gülen'in ABD/Pensilvanya'da Cizvitlere ait olan ve Cizvitlerin daha önce yaz kampı olarak kullandıkları malikanede ikamet ettirilmesi dikkat çekicidir (Öztürk, 2018:184).

FETÖ elemanlarında olduğu gibi Cizvitlerin tabanındaki mutlak itaat ve bağlılık da Cizvitlerin lideri Aziz Ignatius'a atfedilen, "*kilise siyah diyorsa, beyaz gördüğüm şeyin siyah olduğuna inanırım*" sözünü doğrulamaktadır. Loyola, "*tarikat üyelerine düşen cevap vermek değildir. Niçin demek de değildir. Ancak yapmak ve ölmektir*" (Tümer, 1993:41) temel buyruğu ile mutlak itaati ve katı hiyerarşik düzeni yapılanmanın bir gerekliliği olarak vurgulamıştır. Bu durum FETÖ içi de aynen söz konusudur.

katlanmaktadırlar (Eğilmez, 2017). Özellikle gelecek için umut vadeden yetenekli fakir gençlere örgütün güdümündeki özel okullarda üst düzey nitelikte bir eğitim müfredatı uygulanmaktadır. Özenle yetiştirilen itaatkâr bu gençler devletin ve özel sektörün tüm stratejik kurumlarına sızdırılarak kontrol altına alınmaktadır. Kontrol altına alınamayan alanlar da kasıtlı olarak yıpratılarak etkisizleştirilmektedir. Yaklaşık 500 yıl sonra aynı yöntemlerin daha profesyonel bir şekilde FETÖ tarafından kullanılması başka bir coğrafyada tarihin tekerrür ettiğini göstermektedir.

Özellikle Fransızlar başta olmak üzere Cizvit misyonerleri o dönemde İslam dünyasının kalbi hükmündeki İstanbul'a 1583 yılında gelip Saint-Benoit manastırına yerleşerek burayı merkez yapmışlar (Birsell, 2014:214) ve böylece İstanbul'da ilk Cizvit evini açmışlardır (Harman, 2015:123; İstek 2019:170). Evin Fransızca ismi, "*Maison de lumière*", İngilizcesi "*Light house*", Türkçesi ise "*Işık evleri*"dir (Özer, 2019). FETÖ evlerinin isminin de "*Işık evleri*" olması ileride bahsedeceğimiz benzerliklerle birlikte değerlendirildiğinde tesadüf olmadığı anlaşılacaktır. Resmi verilere göre 19. yüzyılda en fazla Lübnan bölgesinde olmak üzere Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren 37 Cizvit Okulunda 7132 öğrencinin eğitim gördüğü ve o bölgelerdeki isyanlarda önemli rol üstlendikleri tespit edilmiştir (Çavdar, 1970:91).

Cizvitler, kurumsallaşmış yapılarda, planlı müfredat programları ile eğitim ve misyonerliği aynı ölçüde harmonize ederek güçlü ve etkili bir modern eğitim yapılanması oluşturmuşlardır (Ganss, 1969:3-4). Avrupa'da yeni bir eğitim modellemesi ile başlattıkları okullarının zaman içinde elde ettikleri yüksek performansları neticesinde (Demir, 2016:35) artan talepler doğrultusunda ekonomik potansiyellerini ticari müessese gibi kullanarak eğitim-öğretimi küresel bir şirkete dönüştürme başarısını göstermişlerdir (Lee, 2015). Örgütün diğer yan kuruluşları üzerinden insan kaynağını eğitim kurumlarına transfer ederek insan kaynağı sıkıntısını aşmışlardır (Öztürk, 2017:73). Bir taraftan küresel eğitim kurumları adı altında ülkelere yerleşip misyonerlik faaliyetleri yürütürken diğer taraftan da casusluk, propaganda ve suikast gibi birçok eylemde elemanlarını kullanabilmiş bir örgüttür (Sakin, 2018:98). Daha sonra bu konularda örgütlenmeye giden FETÖ gibi yapılar da Cizvitleri örneklemişlerdir (Kolvenbach, 2000:1-2).

Cizvitler dışarıya karşı göstermeye çalıştıkları "*hümanizm*" ve "*hoşgörü*" ritüellerini örgütün bünyesinden ayrılmak isteyenlere karşı göstermediği gibi onları düşman ilan ederek çeşitli gayr-i hukuki yöntemlerle itibarsızlaştırarak toplumdan soyutlamaktadırlar (Sakin, 2018:125). Katolik Kilisesinin "*inkültürasyon*", "*sosyal adalet çalışmaları*" ve "*dinler arası diyalog*" olmak üzere üç alandaki faaliyetlerinden müteşekkil günümüz misyonunu oluşturan en aktif yapılanma olarak özellikle Cizvitler ön plana çıkmaktadır (Güngör, 2004:166).

Uluslararası şöhrete kavuşan Cizvit Kolejleri planlı ve sistemli bir eğitim organizasyonunun sonucu olduğu için FETÖ de Cizvitlerin eğitim hedeflerini,

içerik ve yöntemlerini kendisine göre reforme ederek uygulamıştır (Aydın, 2017b:84). Bütün bu özellikler aynen FETÖ’de de görülmektedir. Cizvit anlayışına göre “kilise”, FETÖ’de de “ışık evleri” fonksiyon açısından benzeşmektedir.

Ancak unutmamak gerekir ki Cizvitler aynı zamanda Batı Dünyası Aydınlanması ve Avrupa Rönesansına katkı sağlamışlardır. Bir taraftan eğitim ve sanat alanındaki faaliyetleri diğer taraftan Hristiyanlığı yaymak için dünyaya dağıtılan Cizvit rahipleri özellikle Çin başta olmak üzere Doğu medeniyetinden etkilenerek felsefesinin, keşiflerinin ve teolojik yaklaşımlarının Avrupa’ya transferine öncülük de etmişlerdir (Sunar, 2012:61).

Vatikan Dinler Arası Diyalog birimi sorumlusu Cizvit papazı Thomas Michel, Gülen’i Papa ile görüştürmüştür (Özer, 2021). Gülen’in, Cizvit Kilisesi’nin kurucusu II. St. Ignatius de Loyola ile benzer bir felsefeyi benimsediğini, hatta kendisinin yetiştiği Cizvit okulları ile FETÖ okullarını karşılaştırarak çok benzediklerini, sadece kendi okullarında Hristiyanlık sembolleri aleni yer alırken FETÖ okullarında dini sembollerden arındırılmış seküler bir ortam olması gibi küçük farkın olduğunu dile getirmiştir. İzmir Cumhuriyet Başsavcılığınca hazırlanan FETÖ iddianamesinde; Gülen’in ABD’ye kaçmasından bir yıl kadar önce (9 Şubat 1998) Vatikan’da Papa II. Jean Paul’la görüştüğüne dikkat çekilmiş ve Papa II. Jean Paul’un bu görüşmede yüz yıla yakın bir zamandır kullanmadığı ‘in pecture’ uygulamasıyla ismi açıklanmayan iki gizli kardinal atadığı, 21 Şubat 1998’de resmiyet kazanarak yürürlüğe giren bu atamada Papalık hakkının kullanıldığı ‘in pecture’ teriminin ‘Kilisenin bağına bastığı gizli evladi’ ve ‘kendi ülkesinde kimliğini gizleyen başka dine mensup kişi’ anlamına geldiği ibareleri ile Gülen’in “Türkiye Kardinali” olduğu mahkeme kayıtlarına geçirilmiştir. Gülen’in “Türkiye Kardinali” unvanını almasını Cizvit Papaz Thomas Michel ve Georges Marovitch sağladığı belirtilmiştir. (Özer 2021).

Evanjelizm ve FETÖ ile Benzerlikleri

Kelime anlamı olarak “Kutsal Kitaba Yönelmek” olarak tanımlanan “Evanjelizm”, “Yeniden Doğuşucu Hristiyanlar- Born Again Christian”ın gökyüzüne yükseltilerek büyük bir vecd ile mükâfatlandırılacakları inançsal öğretiye dayandırılmaktadır (Kurt, 2006:32). Evanjelizm, köken olarak Yunanca “*euangelion- iyi haber*” fiilinden türetilmiş bir kelime olduğu için “*müjde*” anlamına da gelmektedir (Elwell, 2017:538). Hristiyanlığın yaygın üç mezhebinden biri olan Protestanlığın alt kolu olarak Püriten inanca dayanan Evanjelizm, Amerikancı kimliğin oluşumunda ve ABD dış politikasında önemli bir role sahiptir. Zira Yahudiliğin etkisindeki Evanjelizme (Bayrakdar, 2003:158) göre Tanrı tarafından seçilmiş Yahudilerin, Kutsal toprakların sahibi olmaları gerekliliği ve Mesih’in ikinci kez gelişiyle dünya egemenliğini elde edecekleri düşüncesini benimsedikleri için Yahudi halkı ayrıcalıklı bir konuma sahiptir ve İsrail/ Yahudi halkını desteklemek Evanjelicler için bir Tanrı buyruğu olarak kabul edilmiştir. Bu buyruğu yerine getirmek üzere Amerikan halkı özel olarak Tanrı tarafından seçilmiştir (Durmuş, 2021:3).

Evanjelicler, 19. yüzyılda John Nelson Darby (1800- 1882)'nin yorumladığı Kitâb-ı Mukaddes'i modern "*dispensasyonalizm-binyılcılık*" olarak anlamlandırıp özellikle İsrail Devletinin kurulmasının kıyametin büyük alametlerinden olduğunu varsayarak "*kıyamet-apocalypse*" gününün geldiği yönünde bir beklenti içine girmişlerdir (Elmas 2017:93). Bu beklenti ile Evanjelizmde vazalarda "*arz-ı mev'ud*" ve "*binyılcılık*" inancına yapılan göndermeler, kıyamet senaryoları, İsa'nın yeryüzüne inip krallığını kurması ve "*Armageddon*" anlatıları ile şekillenen teolojik düşünce, hareketin küresel anlamda yapılmasını, Ortadoğu ve İsrail'e olan teolojik ilgisini şekillendirmiştir.

Evanjelizm, Hıristiyan Protestanlığın fundamentalist bir kolu olarak kabul edilmektedir (Kurt, 2006:23) ve çok sayıda farklı "*Evanjelic*" Protestan kilise/yapıları için ortak bir terminoloji olarak kullanılan "*Evanjelicizm*" ile karıştırılmamalıdır (Yılmaz 2019:10). Zamanla Evanjelizm farklı coğrafyalara yayılıp küresel gücünü arttırdıkça teolojik söylemleri aşarak farklı söylemleri de barındırmaya başlamış ve bunun bir sonucu olarak da 1943 yılında "*Evanjelicizm- Ulusal Evanjelicler Birliği*" kurulmuştur (Oran, 2017:2024).

Evanjelic öğretiyeye göre; Tanrı'nın nazarında iki dinin mensuplarının makbul olduğu, Evanjelic Hristiyanlar için uhrevi, Yahudiler için ise dünyevi olmak üzere iki aşamalı planın bulunduğu, diğer dinlerin mensuplarının ise Tanrı nazarında önemsiz olduğu kabul edilmiştir (Acar, 2018:299). Mesih yeryüzüne indiğinde Yahudiler ve Evanjelicler bir tarafta, diğer dinlerin mensupları ise diğer tarafta yer alacak, her iki taraf arasında beklenen kıyametin hazırlayıcısı "*Armageddon Savaşı*" yapılacak, İsa'nın öncülüğündeki Evanjelicler ve Yahudiler son savaşı kazanıp dünyaya hâkim olacaklardır (Acar, 2018:299).

Amerika'da 18. yüzyılda ciddi destek gören örgütlenme, yürüttüğü misyonerlik çalışmalarıyla büyük ivme kazanmış (White, 1995:15) ve 1900'lerde ise Kuzey Amerika'nın en kalabalık mezheplerinden biri olmuştur (Gündüz, 2006:53). Nitekim 19. ve 20. yüzyıllardaki yoğunlaşan misyonerlik çalışmalarıyla öncelikle ABD olmak üzere Afrika, Asya ve uzak coğrafyalara ulaşarak uluslararası bir örgütlenme oluşturmuştur (Oran, 2017:2023). Tahmini olarak 2016 yılında, dünyada 619 milyon Evanjelic bulunmakta olup Hristiyan dünyasının %25'i anlamına gelmektedir. ABD, dünyanın en büyük evanjelic nüfusuna sahip ülkesidir (Eskridge, 2012) ve günümüzde ülkenin %25-35 nüfus oranıyla en büyük dini grubunu oluşturmaktadır (Masci & Smith, 2018).

Özellikle ABD'de 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılanmanın temel esasları belirlenmiş ve uzun bir sessizlik döneminden sonra 1970'lerin sonundan itibaren Jerry Falwell ile toplumsal kabul görmeye ve hızla yayılmayı başlamıştır. Evanjelizmin yayılmasında özellikle hitabeti güçlü vaizlerin radyo ve televizyon yayınlarında yaptıkları propaganda faaliyetlerini içeren Televanjelicizm, Amerikan Evanjeliclerinin toplumun bilinçlendirilmesi amacıyla kullandıkları önemli bir girişimdir (Albayrak 2019:159). Evanjelizm, Amerikan toplumunu İncil öğretisinde geçen niteliklerle buluşturup bireysel

olarak İsa'da yeniden doğmayı, kurtuluş müjdesini dünyaya hâkim kılmayı ve bunları başarabilmek için de bir yandan ABD siyasetinde etkin rol üstlenmeyi temel amaç edinirken diğer yandan da İsrail'i ve Yahudileri koşulsuz desteklemeyi hedeflemiştir (Albayrak, 2019:145).

Amerikan aktif iç/dış ilişkilerinde Hıristiyan Siyonist düşünceler çoğu devlet başkanı tarafından sahiplenilmiştir (Davidson, 2005:163). Reagan ve sonrası özellikle George W. Bush yönetiminde önceki yönetimlere göre daha aktif role sahip olan Evanjelizmin Amerikan siyasetindeki gücü, Kasım 2016'da başkan olan D. Trump'ın Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğunu dünya kamuoyuna duyurup hazırlattığı belgeyi canlı yayında imzalamasıyla açık hale gelmiştir (Albayrak, 2019:145). George W. Bush döneminde hem iç hem de dış politika-da Evanjelikler etkin rol oynamışlardır. Bu dönemde kendisi de Evanjelik bir çevrede yetişmiş olan Bush'un Müslümanlara karşı eylem ve söylemlerindeki nefret içeriklerinin oluşturduğu önyargılar, İslamofobi'nin yayılımını hızlandırmıştır (Karakuş, 2019:42). Bu süreçlerin sonucunda Amerikan muhafazakâr Protestanları arasında İsrail ve Yahudi sempatisi ciddi bir yayılım göstermiştir. Amerikalıların kendilerine en yakın buldukları dini grupların başında Yahudiler, arkasından Katolikler gelirken Müslümanlar ve ateistler en uzak inanç gruplarını oluşturmuştur (Martínez, 2017). Hatta bu Yahudi sempatisi inançsal düzeyin de ötesine geçerek ABD siyasetini ve dış politikasını şekillendirmiştir. Zira İsrail ve Yahudilerin güvenliğini sağlamak, ABD'deki etkili Evanjeliklerin kutsal görevi olarak kabul edilmiştir (Albayrak, 2019:148).

Günümüzde "*Evanjelik Akıl*" ibaresiyle, ABD siyasetinde "*Yeni Muhafazakâr - Neo-Con*" bakış açılı çevreleri etkisi altına alan "*Anglo-Protestan*" mezhebinin kıtalararası kurumsallaşmış yapısı olan Evanjelizm kastedilmektedir (Bedir, 2013:75). Evanjelik dünya görüşü, Amerikan ulusal kimliğinin oluşmasında etkili olduğu (Gentile, 2008:49) gibi İsraililer ve Amerikalılar arasında teolojik güçlü bir bağ da oluşturduğu için ABD'nin İsrail ile olan ilişkilerinin normatif belirleyicisi olarak dış politikada İsrail'in sürekli desteklenmesine referans oluşturmaktadır (Oran, 2017:3). Bu inanç öğretisi gereğince Evanjelikler, partiler üstü olarak ABD politikasında etkin rol oynamaktadırlar. Özellikle Başkan Bush döneminde Dış İşleri Bakanı olan Condoleezza Rice bu etkiyi maksimuma çıkarmıştır (Başaran, 2017:75). Evanjelik hareketin en önemli hedeflerinden biri olan İsa-Masih'in öğretilerini dünyanın her köşesine ulaştırma fikri zamanla değişim göstererek, Siyonist kontrollü "*Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)*" gibi dünyayı yeniden dizayn etme ve dünyaya hâkim olma perspektifine dönüşmüştür.

Dünyada ve ABD'de en fazla müntesibi olan Hristiyan yapılanma (nüfusun %25'i) olmasının (Smith, 2021; Wormald, 2015) verdiği güçle Evanjelikler, Amerika'nın yerel ve küresel siyasetinde olduğu gibi (Gentile, 2008:49; Sal-leh, 2020:4; Topcan, 2020:362) ABD Başkanları üzerinde de etkili olmuşlardır (Saydam, 2019:89-104). Her iktidara gelen Başkanın İsrail ve Kudüs

üzerinden mesaj vermesi Evanjelizmin yaptırım gücü ile ilişkilidir. Bu durum artık o kadar alenileşmiştir ki Evanjelicler, “*Siyonist Hıristiyanlar*” olarak da isimlendirilmektedir (Şahin, 2009:208-18). Evanjelizmin, 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısı sonrası Başkan Bush tarafından özellikle İslam Dünyası üzerinde Küresel Emperyalizmin esas teolojik güç haline gelmesi, FETÖ’nün “*ılımlı İslam*” maskesiyle yurt dışında desteklenmesi ve hızlı bir yayılım göstermesi ile eşzamanlı bir gelişme olmuştur (MIT Müsteşarlığı, 2017:14).

FETÖ ile Evanjelizm, içinden çıktıkları teolojik ana akımdan farklılaşan ve zamanla yabancılaşan sosyo-politik öğretileri yönüyle benzeşmektedirler. Her iki hareketin de kuruluş ve gelişim seyirleri, teolojik öğretileri, yapılanmaları, metodolojik yaklaşımları, ulusal ve küresel ölçekli politik söylemleri ve faaliyetleri, hedefleri ve uyguladıkları stratejileri açısından benzerlikleri dikkat çekicidir (Yamaç, 2022:289). Her iki yapı da yerelden çıkıp uluslararası güç merkezi olmuşlardır (Aydın, 2017b) Evanjelizmin temelini oluşturan küçük “*ev kiliseleri*” ile başlayan yapısal modellemesi, FETÖ’nün “*ışık evleri*” ile başlayan hiyerarşik modellemesine çok benzemektedir (MIT Müsteşarlığı, 2017: 12).

Evanjelizmin Mesiyaniğin inancına göre kıyamete yakın dünyada kaos oluşacak ve bu kaosu sonlandırmak üzere kurtarıcı olarak Mesih yeryüzüne inecektir. Mesih’in yeryüzüne inişini hızlandırmak için savaş ve zulümlerle ortamın hazırlanması gerekmektedir. Bu ortamı hazırlayanlar Mesih’in yanında ve ordusunda yer alacaklar ve son yapılan “*Armageddon Savaşı*” (Kıyamet Savaşı) ile Deccal öldürülerek dünya zulümden kurtarılacak ve vadedilmiş toprakların merkezi Kudüs’te Mesih’in bin yıllık huzur krallığı inşa edilecektir (Spector, 2009:14). Evanjelizm bu yaklaşımıyla Hıristiyanlığın misyonerlik öğretisini kilise merkezlilikten (eklesiosentrizm) Mesih merkezliliğe (kristosentrizm) kaydırıldığı (Knitter & Aydın, 2002:82) için de diğer Hıristiyan yapılarından farklılaşmaktadır. Her iki örgütte de Mesiyaniğin anlayış hakimdir. Evanjelizm Hz. İsa’nın yeryüzüne yeniden gelmesini belirli bir strateji doğrultusunda politize eden bir dinî harekete dönüşürken (Akben, 2007:86), FETÖ’nün Mesiyaniğin öğretilerinde ise “*kurtarıcı*” ve “*kâinat imamı*” olarak atfedilen hususiyetleriyle Gülen, ezoterik ve dini kült inanç karmasından bizzat beslenmektedir. Nitekim ezoterik ve dini kült özellikli yapılanmaların genelinde olduğu üzere lidere mistik özellikler yüklenip eylem ve söylemleri sorgulanamaz ve tartışılmaz hale getirilerek mutlak güce kavuşturulmaktadır (Kaymal, 2019:125). Bağlıları tarafından kutsal karizmatik lider Mehdi/Mesih olarak görülen Gülen’in son kurtarıcı olarak Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki birliği sağlayarak kötülüğü bertaraf edip dünya hakimiyetini sağlayacağına inanılmaktadır (Özdalga, 2006:255-75). Bu yüzden 1980’li yılların başından itibaren ABD güdümüne giren ve 1991’de Orta Asya’ya açılmasıyla güç kazanan (Demir, 2018) FETÖ tarafından 1980’den sonra Mesihîyet kavramlarının niçin böylesine fazla kullanıldığını, yazılarında neden sürekli Mesih ve türevlerinin geçtiğini, FETÖ liderinin geleneksel olarak Hazreti İsa demek yerine neden

Mesih'i tercih ettiğini, neden kendisini Mesihîyyetin tezahürü olarak lanse ettiğini anlamak önem arz etmektedir. Zira Amerikan Evanjelizmiyle FETÖ arasında organik olmasa da bir dirsek teması olduğu düşünülmektedir (Gülener, 2018).

Evanjelizm ile FETÖ arasında sadece teolojik farklılaşma/dönüşüm, örgütlenme modeli ve yayılımı açısından benzerlikler bulunmamaktadır. Aynı zamanda siyaseti etkileme/yönlendirme potansiyelleri, küresel ölçekte kreşten üniversiteye kadar eğitim kurumları, basın ve yayın kuruluşları, finans kaynakları, gezici vaizleri, STK'ları ile sosyal alanda varlıklarını hissettirmeleri açısından da benzeşmektedirler (Yılmaz, 2020:30-40).

Her iki örgütün de global ölçekte demokratik, hoşgörülü, ılımlı, yardımsever, barışçıl, dinler arası diyalog taraftarı olarak algı oluşturmaları bir başka benzerlik yönlerini oluşturmaktadır (Bayrakdar, 2009). Her iki örgüt de sayılan bu özellikleri sadece meşruiyet zemini oluşturmak ve yapılan yanlışları maskeleyerek için kullanmaktadırlar. İletişim ve diyalogun, kendi öğreti ve yaşam tarzlarını başkalarına transfer etmede etkili bir metot olduğunu düşündüklerinden (Larson, 1996:190) ve ötekini ele geçirebilmek için diyalog ve misyonun önemli katalizör olduğunu görüldüğünden (Aydın, 2002:17-48; Knitter & Aydın, 2002:82-85) asıl hedefe ulaşmak için söz konusu olumlu özelliklerin araçsallaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Her iki örgütte de "*contextualisation- kültüre uyarlanma*" yöntemi uygulanmaktadır. Evanjelik inançla çelişmeyen Kur'andan bazı ayetler (Gündüz, 2004:367) veya dua mahiyetinde Fatiha (Larson, 1996:189-90) okunabileceği, kısmen orucun tutulabileceği (Guthrie, 2002:1-34), Müslüman bölgelerde vaaz ve duaların Cuma günü yapılabileceği, yerel kültüre uygun müziklerin kullanılabilmesi (Gündüz, 2004:368) ve vaftiz törenlerinin ertelenebileceği (Parshall, 1980:195) yönünde Müslümanların gönlünü kazandıracak uyarlamaların yapılması uygulamaları misyonerliğin boyutlarını ortaya koymaktadır (Yamaç, 2019). Uygulanan bu yöntemlerin Müslümanları Hıristiyanlaştırmada önemli bir adım oluşturacağına inanılmaktadır (Twaddle, 2002:1-16). FETÖ de tüm bu yöntemleri benzer şekilde uygularken bulunduğu coğrafyalarda Müslümanlaştırma gibi bir misyon yüklenmediği gibi tam tersine başka dinlerin hesabına çalışma yönüyle bir noktada Evanjelizmden ayrılmaktadır.

Diğer taraftan hem FETÖ hem de Evanjelizm küresel ölçekte toplumların sorunlarını araçsallaştırarak eğitim (Gündüz, 2005:198-99), sağlık ve ekonomik yardımlar adı altında bir taraftan uluslararası meşruiyet elde ederken (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016; Yamaç, 2022:704-26) diğer taraftan da gizli amaçlarını gerçekleştirmekte ve girdikleri yerlerin sistemlerine nüfuz etmektedirler. Bu durum, hem FETÖ hem de Evanjelizmi, öğretileri doğrultusunda eylem ve söylemlerinde konjonktürel uyum kapsamında zemin ve zamana göre farklılık gösteren manevra kabiliyeti yüksek dinamik bir davranış modeline itmektedir (Bodur, 2003:36; Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017; Gündüz, 2004:365-68).

Evanjelizm, küresel ölçekte yürüttüğü misyonerlik faaliyetleri ile Avrupa, Asya, Afrika, Latin Amerika, Güney Kore, Filipinler, Güney Pasifik ve Çin başta olmak üzere geniş bir coğrafyada yayılım göstermiş (Peter, 1995:386) ve gittiği her yerde yerel kültür ve inanışlara saygıyla içeriden ele geçirmeyi hedeflemiştir. Benzer şekilde FETÖ de küresel bağlamda tüm dünyada 170'e yakın ülkede faaliyet sürdürürken (HSYK, 2016; MIT Müsteşarlığı, 2017:s.6) görünürde yerel kültür ve inanışlara saygıyla konjonktüre göre davranış sergilemiştir. Batı dünyasına karşı İslam'ın barışçıl ve ılımlı yönünü temsil ettiğini dile getirerek uluslararası destek alırken 15 Temmuz'da terör örgütüne dönüşmesiyle ılımlılık ve hoşgörü maskesi düşmüştür.

Evanjelizmin taraftarları için "*yeniden doğmuş nesil*" (Gündüz 2004:361), bu nesille tüm dünyanın "*müjdelenmesi*" (Twaddle, 2002:12) sloganı ve kendilerine tabi olmayanlar için kullandıkları "*kayıp koyunlar*" (Gündüz, 2004:361) kavramsallaştırmaları, FETÖ'nün söylemleştirdiği "*altın nesil*" ve kendilerine tabi olmayanlar için kullandıkları "*aldanmış nesil*" mottosu ile uyuşmaktadır. Zira Evanjeliklerin kullandığı "*yeniden doğmuş nesil*" ve "*kayıp koyunlar*" a karşılık olarak FETÖ'de de "*altın nesil*" ve "*aldanmış nesil*" kavramları kullanılmıştır.

Evanjelizm'de misyonerlik faaliyetlerinde gençler ve öğrenciler için özel okuma ve ders grupları oluşturulmasına öncelik verilmiş, özellikle çok sayıda teoloji okulları açılmıştır (Wilcox & Robinson, 2018:40). Öğrenci merkezli olarak yardım kampanyaları, gezi aktiviteleri, gençlik kampları, çeşitli spor / sanat / müzik / film festivalleri, yeni katılanlar için özel ilgi ve samimiyet gösterileri düzenlemeleri Evanjelik öğretilerde özellikle tavsiye edilirken (Aydın, 2005:63-67), FETÖ'de de gençler ve öğrenciler birinci önceliktedir. Öğrenciler ders çalışma teklifiyle "*ışık evleri*"ne davet edilerek birebir ilgilenilmekte, spor müsabakaları, kamp ve gezi aktiviteleri ile örgütle bağları güçlendirilmektedir.

Evanjeliklerde bir taraftan inanç öğretileri temelinde kıyamet savaşına hazırlık yapılırken diğer yandan 2,79 milyar dolar bütçesi ile "*World Vision-Dünya Vizyonu*" ismi altında 1950'den beri dünyanın en büyük yardım kuruluşlarından biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Hajdari, 2016:25). Bu yardım kuruluşunun yaklaşık 100 ülkede istihdam ettiği 25.000'den fazla Evanjelik din adamının koordinasyonunda 13.000'den fazla kilise ile çalıştığı, 4,2 milyon çocuğa sponsor olduğu, 4,6 milyon çocuk/genç kilise odaklı rehabilitasyon programları uygulandığı ifade edilmektedir (Hajdari, 2016:25-26). Yine Evanjeliklerin 1993'te kurduğu bir başka organizasyon olan "*World Orphans-Dünya Yetimleri*" kuruluşu da 25'den fazla ülkede kiliselerle işbirliği içinde yetim çocukların Hristiyan din adamları veya koruyucu aileler tarafından ev merkezli bakım projesi kapsamında Evanjelik misyonerlik anlayışı yaygınlaştırılarak örgüte yeni genç elemanlar kazandırılmaktadır (Hajdari, 2016:27) FETÖ de de 'sivil' ve 'sivil olmayan' iki yapı bulunmakta ve bunların ilkinde Türkiye ve dünya çapında yaygın olan eğitim kurumları, vakıflar,

dernekler, ticari işletmeler, medya kuruluşları vb. yer alırken sivil olmayan kanatta ise devletin stratejik kurumlarına yerleşmiş dışardan görülmeyen bir şebeke yapılanması mevcuttur (Çakır, 2016). Böylece legal görünüm altında farklı amaç ve çalışmalarla yetim, yoksul çocukları, zeki ve fakir öğrencileri eğitime katkı adı altında örgütlü yapılanmaya katmaktadırlar. FETÖ bir taraftan dershaneler ve eğitim kurumları üzerinden insan kaynağı ve ekonomik girdi sağlarken diğer taraftan da uluslararası yardım kuruluşları ile meşruiyet kazanmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, Evanjelist öğretiye göre nihai amaca ulaşabilmek için “*Armageddon Savaşı*” şiddeti meşrulaştırırken; FETÖ de örgütün önündeki engelleri kaldırmak ve nihai hedefe ulaşmak için 15 Temmuz’da teo-politik perspektiften şiddeti ortaya çıkaran bir yöne savrulmuştur (Yamaç, 2022:311).

Karbonariler ve FETÖ ile Benzerlikleri

Napoli’de 1770’li yıllarda sahneye çıkan “*Carboneria*” (Karbonari- Odun Kömürü Yakanlar) Hareketi, Avrupa’da ciddi etki bırakmış gizli bir örgütlenmedir. Avrupa’da çok gizli örgütlenmesi ve kanlı eylemleri nedeniyle gündeme gelen Karbonari örgütünün yapısı, kökenleri, öğretileri ve faaliyetlerinin kapsamı günümüzde bile gizemini korumaktadır (Shiver, 1964:234).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun hakimiyetinde olan Küçük Krallıkların birleştirilerek birleşik İtalya’nın kuruluşunda ve Avusturya hakimiyetine son vermek için yapılan mücadelelerde Karbonari örgütünün aktif faaliyetleri bilinmektedir. Karbonarilerin “*Büyük Fransız Devrimi*” nin oluşumundaki katkılarını göz ardı etmemek gerekir (Berkes, 2003; Rath, 1964:276). Napolyon Bonapart’ın da bir Karbonari üyesi olduğu ve yaptığı yeminine sadık kalarak İtalya’nın bağımsızlığı için çalıştığı kabul edilmektedir (Çevik, 2020).

Ayrıca Karbonari örgütünün Mason locaları ile sıkı ilişkilerinin varlığını hatırlatmak için Masonluğun yan kollarından biri olduğunu ileri sürenler olduğu gibi tam tersine Masonluğu Karbonarilerin kurduğu iddiaları da bulunmakla birlikte Karbonari örgütünün, bazı yönleriyle Masonlukla benzeşse de ondan bağımsız bir oluşum olduğu düşünülmektedir (Lieber, 1834; Sazyek, 2021).

Karbonari örgütünde bulunmuş Giuseppe Mazzini Avusturyalılara mağlup olduktan sonra hücre yapılanmasıyla devrimin gerçekleştirilemeyeceğini anlayınca liberal bir “*Jeune (Genç) Hareketi*” kurmuştur. Mazzini ve sonrasında Garibaldi öncülüğünde İtalyan Genç Hareket Kuvvetleri İtalya’da dağınık olan küçük krallıklar arasında siyasi birlik kurmak için savaşmışlardır. Bu dönemlerde Fransa’dan İstanbul’a yerleşen ve bir İtalyan “*jeune*” olan Jean Pietri, “*Osmanlı Genç Yurtseverler Birliği*” nin oluşumunda aktif rol almıştır (Berkes, 2003:277). Şerif Mardin de Ali Suavi’nin bu hareketten etkilendiğini açık bir şekilde ifade etmiştir (Mardin, 2015:31).

Karbonari örgütü sadece Avrupa'yı etkilememiş aynı zamanda Osmanlı coğrafyasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Daha sonra İttihat ve Terakki cemiyetine dönüşecek olan "*İttihad-i Osmani Cemiyeti*", tıbbiye öğrencileri Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, İshak Sükuti ve Mehmet Reşit tarafından "*İtalyan Karbonari Örgütü*" örnek alınarak kurulmuştur (Aksoy, 2008). Osmanlı'nın Batı karşısında gerilemesi üzerine çöküşü yavaşlatmak için Batı'nın teknolojisini Osmanlı'ya transfer etmek amacıyla eğitim amaçlı Sultan 2. Abdulhamit tarafından Fransa başta olmak üzere Avrupa'ya gönderilen Osmanlı gençlerinin Avrupa'yı kasıp kavuran Karbonari Örgütü veya İtalya'da Massini-Garibaldi çizgisinde devam eden "*Jeune*" hareketiyle karşılaşmaları mümkün değildir. Osmanlı'da 1860'lı yıllarda Şinasi, Mustafa Fazıl Paşa gibi isimler Türkiye'de bir "*Jeune (Jön) Hareketi*" oluşturmak istemişlerdir (Sungu, 1999:777). Jean Pietri'nin de yardımıyla örgütlenme modeli olarak Karbonari Örgütünü seçmişler ve böylece Osmanlı'nın batıcı aydınlarının ilham kaynağı olmuştur (Berkes, 2003:275). Sadece "*Jön Türkler*" değil aynı zamanda "*İttihat ve Terakki Cemiyeti*"nin kurulmasının da temelini oluşturmuştur (Tunaya, 1952:91-96). Teşkilatlanma, hiyerarşik düzen ve gizlilik konusunda Karbonari örgütünden büyük oranda etkilenmiş ve geniş bir ağ kurup örgütlenerek kısa sürede devletin birçok noktasında büyük bir nüfuz elde etmişlerdir (Mardin, 2016:49).

Hüresel örgütlenme modeli, gizli amaçlara yönelik strateji/motivasyon dinamikleri ve örgütsel imgeler ve yemin yönleriyle analiz edildiğinde FETÖ ile önemli benzerliklerinin olduğu dikkat çekicidir. Hücre tipi örgütlenme modeli ile varlıklarını sürdürebilmişlerdir (Rath, 1964:353-56). Örgüt yapılanması içinde işaretler, simgeler, kod isimler/parolalar (MIT Müsteşarlığı, 2017:12) kullanılmakta hatta karşılaştıklarında birbirlerine temas şekillerine göre muhataplarının örgütten olup olmadığını anlayabilmektedirler (Bertoldi, 1821:5; Shiver, 1964:234). FETÖ'nün hizmet evleri diye adlandırdığı ışık evlerinin de bu tarz katı hiyerarşik düzen içinde gizli ve hüresel yapılanma şeklinde olduğu, kod isimlerin, parola ve simgesel argümanların kullanıldığı düşünüldüğünde benzerlik daha iyi anlaşılacaktır.

"*Mesih*" inancının ön planda olduğu örgüt üyelerinde, örgütün dünyayı aydınlatmaya yönelik hizmet ettiği inancı hakimdir ve örgüt liderini "*Great Master of the Universe (Kâinatın Büyük Efendisi)*" olarak kutsamaktadırlar.(Rath, 1964:358) FETÖ liderinin de bağlıları tarafından "*Mesih*" ve "*Kainat imamı*" olarak kabul edilmesi, mistik özellikleri ve dünyayı ışık evlerinde yetişen Altın Nesil ile aydınlatacaklarına inanmaları birebir klonlanmış düşüncelerdir.

Örgüte adanmışlık ve sadakat çok önemli bir unsurdur (Shiver, 1964:235). İnsanları "*iyi bir Hristiyan yapmak yerine Hristiyanları iyi birer Karbonari haline getirmek*" hedeflenmektedir.(Rath, 1964:357-58) Örgütte "*hukuk ve düzene saygı*", "*dürüstlük*", "*onur*", "*insan sevgisi*" ve "*yardımsızlık*" gibi maske kavramların arkasına sığınarak gizli yapılanma içinde zamanı gelince

radikalleşmekte tereddüt etmeyecek bireyler yetiştirilmektedir. Görüldüğü üzere sanki FETÖ elemanlarının kutsal ve karizmatik lidere mutlak itaat edip cenneti garantileyen ve sorgulamayan “*adanmış ruhlar*”ının karakterleri tarif edilmektedir.

Örgüt elemanlarına uygulanan para cezaları, örgüte giriş parası ve aylık kazançlarından alınan aidatlar, toplantılarda toplanan paralar ve diğer yan katkılarla sürekli bir finansal kaynağa ulaşmışlardır (Rath, 1964:358). İnsan kaynağı açısından 1810'larda 200.000 civarında bağlıları olduğu değerlendirildiğinde o zaman için yapının ciddi bir taraftarı olduğu açıktır (Shiver, 1964:235). Toplumsal etki gücünü 1820'lerde iyice artıran bu gizli yapının bağlıları arasında toplumun farklı tabakalarından olmak üzere küçük toprak sahipleri, soylular, din adamları, subaylar ve devlet memurları yer almaktadır. Vatikan'ın yanı başında Napoli, İspanya, Fransa, İsviçre ve Almanya'da da örgütlenmiş ve aktivitelerini yürütmüşlerdir (Shiver, 1964:238-41). Finansal kaynak desteği, himmet toplantıları, çalışanlardan belirli oranlarda aktarım, toplumsal yaygınlık, insan kaynağı çeşitliliği, usta/efendi-çırak ilişkisini anımsatan abi/abla yapısı, hücresel ağ yapılanması ile liderin varlığına bağımlı hiyerarşik örgütlenme modeli (Sert, vd. 2020), uluslararası örgüt ağı ve faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde; iki yüzyıl sonra karşımıza FETÖ yapılanması olarak çıktığını düşünebiliriz. Aradaki tek fark Karbonari'nin Hristiyan Dünyasını, “ılımlı İslam” temsilcisi gibi lanse edilen FETÖ'nün terör organizasyonuna dönüşmesiyle halkın çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde İslamofobi'nin yükselmesine yol açarak (Gür, 2023:302-4) İslam dünyasını tehdit eden ve sarsan bir terör örgütü olmasıdır.

Karbonari örgütünün ciddi anlamda radikal eylemlerle terör taktikleri geliştirdiği açıktır (Miller, 2003:33). Ülkemizde 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminden sorumlu tutulan faili FETÖ'nün de aynı süreçlerden geçmesi dikkat çekicidir. Paralel bir yapılanma teşekkülü ve yeraltı teşkilatı özellikleriyle güç zehirlenmesine kapılarak siyasal iktidara karşı planlı algı operasyonları (Sert vd., 2020) ve şiddet eylemlerinin hazırlık aşamasından sonra sergiledikleri terör ve ülkeyi işgal girişimlerinin bedelini toplumsal nefrete muhatap olmaları, özgürlüklerinin ve faaliyetlerinin kısıtlanması ve Devlet Kurumlarından tasfiyeleri ile ödemek zorunda kalmışlardır. Ayrıca bittiği ve tasfiye olduğu zannedilen Karbonari örgütünün tam 10 yıl sonra uyuyan hücrelerinin uygun zamanda uyandırılarak tekrar kanlı eyleme geçtiklerini dikkatle değerlendirmek gerekir.

Karbonari örgütü, piramit kademelenme ve fonksiyonel farklılaşma düzenine göre yapılanmış ve kamuoyunda taraftar toplamaya yönelik mesleki ve finansal kuruluşlarını yaygınlaştırarak legal görüntü vermeye çalışmıştır. FETÖ yapılanmasındaki (MİT Müsteşarlığı, 2017:13) sektörel, coğrafi ya da kurumsal anlamda “*imam*” olarak tanımlanan ve piramidal hiyerarşik sorumluluk düzeni de bu yapı ile ciddi benzerlik göstermektedir (Sert vd., 2020:1-28). Ayrıca

illegal yapılanmayı maskeleyebilmek için legal örgütlenme modeli kapsamında STK çatısı altında organize edilen mali/ekonomik kuruluşlar, yurtlar, dersaneler, okullar, vb. eğitim kurumları aracılığıyla bir yandan ciddi ekonomik gelir elde edilirken diğer yandan da örgütün bağlularına iş imkânı oluşturulması ve böylece kamuoyunda taraftar kazanılması çalışmaları yönüyle de FETÖ ile Karbonari örgütünün benzeştiği açıktır.

FETÖ'nün yapılanma modeli analiz edildiğinde; nihai hedefe ulaşabilmek için uzun zamana yayılan dinamik bir sürecin benimsenmesi, bu süreç içinde bir-biri ile geçirgenlik gösteren ve çoğu zaman sınırları belli olmayan legal ve illegal yapılanmaların oluşturulması, en üstte kutsanmış Mehdi/Mesih olduğu varsayılan ve sözleri tartışılmaz talimat kabul edilen bir liderin varlığı, ödül ve cezalandırma sisteminin uygulanması ve örgüte girerken örgüt bağlularına bir daha çıkmamak üzere ağır yemin ettirilmesi Karbonari örgütünü anımsatmaktadır (Sert vd., 2020:1-28). Ayrıca örgüt yapılanmasından ayrılanları veya ayrılmak isteyenleri yaşamlarında büyük travmalar beklemektedir. Zira örgüt elemanları tarafından acımasızca yıpratma, sindirme, iftira atma, kumpas kurma, şantaj yapma, can/mal/aile ile tehdit etme gibi tüm caydırıcı yöntemlere başvurulabilmektedir (Sert vd., 2020:1-28).

Yine Karbonari örgütünde olduğu gibi FETÖ de özellikle bilinçli bir şekilde gençliği ele geçirme adına öğrencileri hedef alarak tabandan tepeye doğru hiyerarşik kadrolaşma ve devletin kurumlarına sızarak paralel yapılanma ile illegal örgütlenme oluşturup sessiz ve derinden tüm iletişim ve dolaşım yollarını ele geçirmiş ve böylece devletin bizzat sahibinin kendisi olduğu algısına kapılmıştır.

FETÖ bağlularının motivasyon için örgüt elemanlarının eylemlerinin doğru olduğuna inandırıldığı ve bu inanışlarının çevrelerine de yansıtılmaya çalışıldığı (Demir, 2019:6) düşünüldüğünde kült örgüt özellikleri gösterdiği ve bu kapsamda dikte ettirilen yüce hedefler doğrultusunda kimi zaman radikalleşerek şiddet eylemlerine başvurmaktan çekinmeyen Karbonari örgütüne çok benzediği gözden kaçırılmamalıdır.

Opus Dei ve FETÖ ile Benzerlikleri

"*Tanrı'nın Eseri*" anlamına gelen Opus Dei, Papalık tarafından da tanınmış Katolik bir örgütlenme olup 1902 doğumlu, ailesi aslen Yahudi olan (Karaman, 2015) papaz Josemaria Escriva de Balaguery Albast tarafından İspanya'da 1920'lerin sonunda kurulmuştur (Altındal, 2000; Steigleder, 1995:245-46) ve Katolik Kilisesinin bir şahsi piskoposluğudur. Örgütün kurucusu, yapılanmanın adının "*Tanrı'nın Eseri*" olduğunu vurgulamıştır (Yel, 2000:152). Günümüzde dünyanın farklı yerlerinde 2000'i rahip olmak üzere yaklaşık 80 bin bağlısı bulunmaktadır (Steigleder, 1995:16-20). Örgüt elemanlarının en fazla sayıda bulunduğu yerler İspanya, İrlanda, Kanada, İngiltere, Avustralya, İtalya, Meksika, Filipinler, Japonya, ABD, Orta ve Güney Amerika ülkeleridir (Yel, 2000:159).

Kendi deyimiyle aydınlanma yaşadktan sonra Escrivá 1932’de hırs ve nefsi isteklerinden arınmak için uygulayacağı bazı çileleri içeren bir liste yaparak bir haftalık inzivaya çekilmiştir (Piri, 2021:24). Bir gün oruç tutmuş, âyin haricinde su içmemiş, tatlı yemeyi bırakmış, fiziki olarak çilenin etki gücünü artırmak için de *cilice* (dikenli zincir) ve kırbaç kullanmış, haftada 3 gece sadece tahta zeminde uyuyarak ruhsal dönüşümünü tamamlamaya çalışmıştır (Noam Friedlander & Günsel, 2010:29).

Madrid’e hukuk doktorası için giden Escriva, 1928 yılında henüz 26 yaşındayken bir inziva (retreat) sırasında Tanrı’nın kendisinden istediği şeyi gördüğünü iddia ederek *Opus Dei* yapılanmasını kurmuştur (Yel, 2000:153). Escrivá 1946’da Roma’ya yerleşmiş, ilahiyat doktorası yapmış, Papa XII. Pius’un çok güvendiği elemanlardan biri olarak Vatikan’ın çeşitli birimlerinde görev almış ve Opus Dei yapılanmasının faaliyetlerinin yayılmasına zemin hazırlamıştır (Whitehousei 2009:22-38).

Escrivá 26 Haziran 1975’te Roma’da ölmüştür (Chryssides, 1999:245-46). Azizlik süreci için uzun yıllardır sırada bekleyen çok sayıda aday bulunmasına rağmen beklenmedik şekilde dünyanın çeşitli ülkelerinden 1300 piskopos ve 69 kardinalin talepleri üzerine hakkında 1981’de “*aziz ilan etme*” süreci başlatılmış (Yel, 1998), 17 Mayıs 1992’de Papa tarafından Escrivá’ya azizliğin ilk basamağı sayılan “*Kutsanmış*” payesi verilmiştir (Yel, 2000:154). Ölümünün üzerinden sadece 17 sene gibi kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen “*kutsanmış*” ilan edilmesi (Gür, 2023:470) ciddi eleştiri konusu olmuştur. Zira bu süreç en az 50 yıl hatta çoğunluğunda 100 yıldan fazla sürerken 17 yıl, Katolik Kilisesi tarihinde bir rekordur (Pepper, 1992). Hatta yüzyıllardır aziz ilan edilmek için sırasını bekleyen 2000 kadar adayın önüne geçirilmiştir (Altındal, 2000). Bazı eleştirilenler böyle bir kararın sebebinin Vatikan Bankası Banco Ambrosiano’nun bir skandal sonucu oluşan 1,25 milyar dolarlık zararının Opus Dei tarafından karşılanmasına (Blustein & Mayer, 1982) ve Blackfriars köprüsünde kendini asarak intihar eden Bankanın Genel Müdürü Robert Calvi olayının Opus Dei tarafından üstünün örtülmesine bağlamaktadırlar (Gür, 2023:471).

Şahsi piskoposluk (Personal Prelature), Katolik Kilisesinde özel bir konuma sahiptir ve hiçbir piskoposluğa bağlı olmadan direk Papaya bağlıdır. Daha önce çok az sayıda kiliseye verilmiş olan bu imtiyazı Escrivá da talep etmiş ancak 3 Papa bunu reddetmesine rağmen Papa II. Jean Paul tarafından bu imtiyaz sağlanmıştır (Yel, 2000:157). Aslında hiçbir yere bağlı olmadan sadece Papaya bağlı olarak özel statü kazanmış olması hem siyasal ve finansal açıdan özgür hareket etmesine hem de çok geniş uluslararası ticaret ağı kurulabilmesine ve devlet kadrolarına yerleşmesine yol açmıştır (Allen, 2006:34-35). Papalığın illegal işlerini yürüten bir yapı olduğu yönünde de eleştiriler bulunmaktadır.

Opus Dei, gizemli ve uluslararası güçlü finansal yapılanması ile hem dikkat çekmiş hem de eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle Yazar Dan Brown'ın "*Da Vinci Şifresi*" adlı kitabı dikkatlerin Opus Dei'ye yönelmesini sağlamıştır. Geçmişten gelen karanlık yüzü, gizliliğe önem atfetmesi, Papalığın özel korumasında olması, kurucusunun beklenmedik şekilde çok kısa sürede Aziz ilan edilmesi gibi sebeplerle de birleşince kitap uzun bir süre çok satılanlarda yer almış, filmi yapılmış ve gündemi meşgul etmiştir. Bu durum bir taraftan Opus Dei'ye yönelik merakları arttırırken diğer taraftan da spekülasyonların odağını teşkil etmiştir (Whitehouse, 2009:76-81). Dünya çapında 694 gazete ve dergi, 38 haber ajansı, 52 televizyon ve radyo kanalı, 12 sinema prodüksiyon şirketi, 197 kolejine sahip olduğu (Estruch & Glick, 1995) 1979 yılında rapor edilince böylesine devasa bir finans yapılanmasının karşısında insanlar şok olmuşlardır (Yel, 2000:156). İki Nijerya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde olmak üzere bilinen 7 adet hastanesi ile sağlık sektöründe de etkin faaliyetler yürütmektedir (Allen Jri, 2007:34-35).

Opus Dei dikey hiyerarşide mutlak itaatin olduğu bir yapılanmadır. Karizmatik örgüt liderinin aldığı karar örgüt elemanları için Tanrı'nın iradesi olarak kabul edilir ve mutlak itaat gerektirir. Her ülkenin başında idareci olarak "*Consiliarius*" (danışman) bulunur, Genel Başkan ve bütün Consiliarius'lar rahip olmak zorundadır (Yel, 2000:157). Endoktrine ettiği örgüt elemanlarının zamanları (zamanlarının çoğunluğu Opus Dei için harcanır) ve paraları (masaşlarını Opus Dei'ye aktarmak zorundadırlar) ile birlikte aynı zamanda onların benliklerini, sosyal ve aile çevrelerini de ellerinden alıp yalnızlaştırmakta ve örgüte mahkum hale getirmektedir (Yel, 2000:162).

Sağcı kimliği nedeniyle ilk yıllarında komünizmle mücadele için kurulmuş bir yapı olarak kendisini gösteren Opus Dei, sonraki dönemlerde radikalleşerek derinliği belirlenemeyen uluslararası bir terör organizasyonuna dönüşmüştür. Papalığın yereldeki birimlerine hesap vermeyen ve sadece Papaya bağlı olan ve hizmet eden Escriva, yoksul/zeki/itaatkâr çocuklara çok iyi eğitim imkânları sunarak onları kendine bağlamış (İstek, 2019) ve daha sonra bunları Devletin stratejik kurumlarına yerleştirerek devlet ve hükümet sistemine nüfuz etmiştir (Öztürk, 2018:179). Devletin imkânlarını ve kaynaklarını kullanarak örgütlerinin hedeflerini gerçekleştirmişlerdir. Dini kült bir yapı olarak "*Hedefe ulaştıracak her yol mübahtır*" felsefesi ile her türlü illegaliteye tevessül etmişlerdir. *France-Soir* Gazetesi 1970 yılında Vatikan koridorlarındaki piskoposların Opus Dei'den "*Beyaz Eldivenli Mafya*" veya "*Kutsal Mafya*" diye bahsettiklerini yazmıştır (Demirci, 2019:128).

Opus Dei'nin yürüttüğü işler arasında profesyonel eğitim kurumları, mesleki kurslar, özel okullar, üniversiteler, çiftçilik kursları, gelişmemiş ülkelerde sağlık merkezleri, öğrenci yurtları gibi faaliyetler yer almaktadır (Yel, 2000:155). Günümüzde çeşitli ülkelerde çok sayıda üniversite, yüzlerce ilk ve orta öğretim kurumu, banka ve finans kuruluşlarına sahiptir (Büyükkara, 2016:38).

Tüm bu alanlarda faaliyet gösteren FETÖ ile Opus Dei'nin en dikkat çekici benzerliği, her ikisinin de uluslararası bankalarının (Ambrosiano ve Bank Asya) olmasıdır. Papalığa bağlı bir banka olan Ambrosiano'nun kuruluş ilkele-
rine göre kimse %5'ten fazla oranda hisseye sahip olamamaktadır. FETÖ'nün Bank Asya'sında da benzer şekilde kurulum ortaklığının olması rastlantının ötesine geçmektedir (Dağ, 2018:406-7).

Escriva kendinin '*Pedre*', yani Hristiyanlıktaki bilinen anlamıyla '*Baba*' olduğuna etrafındakileri inandırmış ve örgütünü kurmasını Tanrıdan aldığı işarete bağlayarak kendisinde kutsiyet algısı oluşturmuştur. Tüm yukarıda sayılanlara ilaveten Masonik yapılardaki gibi sıkı hiyerarşik yapılanması ve taşıdığı gizlilik yönleriyle de FETÖ ile belirgin benzerlik göstermektedir (Diyabet İşleri Başkanlığı, 2016:59).

Hıristiyanlık içinde ayrışan bir grup olarak ortaya çıkmaları, aşırı dikey hiyerarşik yapılanma göstermeleri, anti-semitik oldukları varsayılmakla birlikte çok sayıda Masonik sembol ve ritüeller barındırmaları, Cizvitlerin kendileri hakkında masonik bir yapı oldukları yönündeki eleştirileri, Papalığa bağlı bir Katolik tarikat olmalarına rağmen yapılanmalarında aşırı gizlilik içermeleri, devlet kadrolarına sızarak stratejik alanlara hakim olma çabaları, özellikle eğitim faaliyetleri üzerinden gençleri kendilerine bağlayarak ailelerinden ve toplumdan koparmaları, lidere sorgusuz tam itaat istemeleri, örgüt elemanlarının tam itaati sağlamak için telkin, zihin kontrolü ve beyin yıkama gibi yöntemlere maruz bırakılmaları, kola takılan iğneli kolluk sebebiyle sadist-mazoşist olarak algılanmaları, fakirlikle ve moderniteyle mücadele ediyor görüntüsü altında seçkinlerden oluşan elitist bir yapı sergilemeleri, Franko döneminde faşizm etkisinde kalarak diktatörlüğe destek vermeleri, örgütün papalığa bağlı özel konuma getirilmesi, kurucusuna çok kısa sürede *Azizlik* unvanı verilmesi, Papalık nezdinde ayrıcalık verilerek korunması gibi konular üzerinden haklarında ciddi eleştiriler sıralanmaktadır (Piri, 2021:67-76). Ayrıca dini/politik/ekonomik/finansal alanlarda gizlilik temelinde sınır ve hukuk tanımaksızın aşırı yayılmacılıkları ve bu amaca ulaşabilmek için cinayet dahil suç işleme potansiyelleri yönleriyle de dikkat çekmişlerdir (Piri, 2021:67-76). Tüm bu eleştirel konuları düşündüğümüzde aslında FETÖ'nün özelliklerini sıraladığımızın farkındalığı oluşacaktır. Zira yapılanmalar ve faaliyetler birbirine çok benzerdir.

Tüm eleştirilere rağmen Opus Dei örgütünün popülaritesinin ve kamuoyunca böylesine tanınır olmasının altında yatan sebep, teolojik olmaktan ziyade başta Papa II. John Paul ve halefi XVI. Benedict olmak üzere Papalar tarafından bir nevi koruma- kollama sonucu elde ettikleri siyasal ve finansal güce sahip olmalarıdır. Yoğun eleştirilere rağmen Papalık, örgütü hiçbir zaman sapık olarak görmediği gibi örgüt elemanlarını da her kademedede görevlendirmiştir. Ayrıca 66 ülke de aktivitelerini ve yapılanmalarını sürdürdükleri, örgüt adına faaliyet yürüten internet sitesinde yer almaktadır (Opusdei, 2006).

Vatikan ve Opus Dei üzerine derin araştırmalar yapan, bunları kamuoyu ile paylaşan ve şüpheli ölümü ile dikkat çeken araştırmacı yazar Aytunç Altındal bir yazısında *“İsviçreli parlamenter ve toplum bilimci Jean Ziegler’in dediğine göre Opus Dei kendisiyle Komünizm kadar mücadele edilmesi gereken, gizli çalışan aşırı sağcı bir harekettir... Polonyalı Kardinal, şair ve aktör Karol Wojtyla’yı, Papa 2. John Paul olarak Vatikan’daki tahta oturtan bu örgüttür”* (Altındal, 2000) diyerek dikkat çekici bilgiler paylaşmıştır.

Opus Dei örgütlenmesinin uluslararası sosyal ağları, finansal kaynaklarının desteği ile Papalık makamına oturan Papa 2. John Paul, bunun karşılığını Opus Dei taraftarlarına büyük destek vererek ve onları korumaya alarak ödemiştir. Alman asıllı araştırmacı Adelbert Krims, 87 ülkedeki 70 binden fazla üyesiyle Opus Dei’nin de Papa’yı, Cizvitlerin gazabından koruduğunu bildirmiştir (Altındal, 2021).

Papa 2. John Paul’un, Vatikan’ın önemli kurumlarının başına Opus Dei’ye yakın olanları getirmesi eleştiri almıştır (Altındal, 2018:66). Günümüzde de Vatikan’ın önemli kurumlarının başında gelen *“Hıristiyanlık-Dışı Dinler ve İnançsızlar”* Bakanlığını da idare eden Opus Dei, bu bakanlık vasıtasıyla Müslüman ülkeler/topluluklarla ilişkiler kurmuştur (Altındal, 2000). *“Diyalog”, “hoşgörü”, “demokrasi”, “hümanizm”, “kiliseler”* birliği gibi kavramlar Opus Dei’nin yayılmacı politikasının temel söylemleridir. FETÖ’nün de bu kavramları çok sık kullandığını düşündüğümüzde Türkiye gibi tarihi ve kültür bağları güçlü, jeostratejik konuma sahip ve halkı Müslüman bir ülkede Opus Dei ile iş ve ticaret ilişkileri kuranların olmadığını düşünmek çok iyimser bir yaklaşım olacaktır.

Escriva’nın asıl amacı Katolikliğe sadakatle bağlı laik iş/meslek çevrelerini birleştirerek Papa’yı Vatikan’ın dışında destekleyecek iyi eğitilmiş ve varlıklı elit bir kadro oluşturmaktır. Çalışmaları başarılı olmuş ve kısa sürede meyvelerini vererek resmiyette yer almamakla birlikte Vatikan’a bağlı ilk *“Laik Muhafızlar Örgütü”* kurulmuştur. Bu kapsamda gazeteciler, yazarlar, iş adamları, avukatlar, doktorlar gibi belirli meslek ve iş sahipleri Vatikan’ın korumasında Opus Dei için seferber olmuşlar ve farklı ülkelerdeki meslektaşları ile sıkı ilişkiler geliştirmişlerdir. Aralarındaki ilişkiyi sağlamak ve geliştirmek için de *“diyalog”* ve *“hoşgörü”* kavramlarını kullanmışlar ve bu kavramlar üzerinden çok sayıda ülkede toplantılar, seminerler konferanslar organize etmişlerdir. Bir taraftan Opus Dei bu uluslararası dayanışma ve desteklerle Vatikan içinde gittikçe güç kazanırken diğer taraftan Papa da illegal işlerini bu yapı üzerinden yürütmüştür. Böylece karşılıklı menfaate dayalı bir ilişki kurulmuştur (Altındal, 2000).

Escriva, İspanya’yı 36 yıl diktatörlükle yöneten General Franko’ya yakın bir din adamıydı (Eagleton, 2006:86) ve tüm gücüyle desteklediği için 19 bakanlıktan oluşan kabinede 10 bakanlık almıştı. Farnko’ya desteği eleştirilmekle beraber (Demirci, 2019:133) bu destek durumu kendisine ve örgütüne büyük

İtibar ve zenginlik yolunu açmıştır. Aynı zamanda Şili’de de General Pinochet ile de temas kurmuş ve büyük destek vermiştir. Opus Dei’nin 80’e yakın ülkede 428 üniversitesi ve sayısız okulu olduğu düşünülmektedir (Altındal, 2000).

Güçlü finansal olanaklardan, iş imkanlarından ve devlet kadrolarından öncelikle Opus Dei’nin yararlandığı bilindiğinden, Opus Dei hızlı yükselme ve finansal başarı için bir “sosyal asansör” olarak kabul görmüştür (Cerrahoğlu, 2016).

İngiliz araştırmacı Michael Walsh, “Opus Dei” yerine “Actopus Dei-Ahtapotun İşleri” denilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Walsh, 2004:25). Opus Dei, faaliyet yürüttüğü ülkelerde öncelikle geleneksel ahlaki normları önemsemeyen, kendilerini çok önemseyen ancak isimlerini duyuramamış, mesleğinde çabuk yükselmek isteyen hırslı şahısları hedeflemiş ve bünyesine almıştır. Önce örgüt, kontrollerindeki veya kendilerine ait yazılı ve görsel medyalarında bu şahısları destekleyerek parlatmış daha sonra da bu şahıslar örgüte hizmet eder hale getirilmişlerdir.

Katolik dünyasını kontrol etmek için Opus Dei’nin, B’nai B’rith’in alt kolu Anti Defamation League (ADL) gibi Yahudi kuruluşları tarafından desteklendiği bilinmektedir (Akan, 2017:213-14). Gerçekte dünyada Katolikliğin egemenliğini sağlamayı hedefleyen Opus Dei, görünürde ise tam tersine moderniteyi temsil eden Seküler bir örgütlenme görünümünü vermektedir (Berger, 2017:610). Uzun yıllar kamuoyundan ve bağlılarından gizlenen bu gerçek, 1970’li yıllarda basına sızdırılan Escriva’nın bölge liderlerine gönderdiği “Non Ignoratis-Gözden Kaçmasın” başlıklı mektubu ile ortaya çıkmıştır. Escriva mektubunda, Seküler görünümünün sadece taktiksel olduğunu aksine tek amaçlarının bu görüntü altında Katolikliği mutlak egemen din olarak yerleştirmek olduğunu ve bu durumun gözden kaçırılmaması gerektiğini vurgulamıştır (Altındal, 2000).

Altındal, “Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri” isimli kitabında Opus Dei için üyelerinin tamamının doktor, profesör, gazeteci ve zengin işadamları olduğunu, her birinin başında bir kardinal olan hücreler halinde çalıştıklarını, bu kardinalleri direkt Papa’nın atadığını, atanan kardinalin altında bulunan ülkenin adamlarının yer aldığını, Vatikan pasaportu taşıyan bu kardinalerin buldukları ülkelerin yasalarına bağlı olmadıkları için yargılanamayacaklarını, sadece Papa’ya tabi olduklarını, Vatikan devletinin beyni niteliğindeki en önemli ve en güçlü kurumu olan Curia’nın bile bunlara dış geçiremediğini belirtmiştir (Altındal, 2021). Opus Dei’nin faaliyet gösterdiği her ülkede sorumlu bir Kardinali olduğu gibi FETÖ’nün de benzer şekilde ülke imamları bulunmaktadır (Akan, 2017:213-14).

Papa tarafından desteklenen ve korunan Opus Dei, “öncelikle okullar açmalıyız” mottosuyla eğitime büyük önem vermiş, 1962’den 1984’e kadar dünyanın farklı bölgelerinde 2112 ilköğretim okulu, 463 üniversite açmıştır (Altındal, 2021:170-71). FETÖ’nün de 170 ülkeye yayılan eğitim kurumları ciddi benzerlik göstermektedir.

Opus Dei, görünürde “*diyalog*” ve “*hoşgörü*” kavramlarını çok fazla kullanırken James Martin isimli bir Cizvit rahip “*America*” dergisinde yayımlanan bir makalesinde; Opus Dei’yi eleştirenlere karşı tehlikeli ve güç kullanan, aktiviteilerini riya ve gizlilik içinde yürüten bir örgütlenme şeklinde olduğunu bildirmiştir (Martin, 1995:8). Yine Alman-Amerikalı bir araştırmacı yazar olan F. William Engdahl Şubat 2016’da yayınladığı “*The Lost Hegemon: Whom the Gods would destroy*” (*Kayıp Hegemon: Tanrıların Yok Edeceği*) isimli kitabının 10. bölümünde; FETÖ’nün bir Neo-con projesi olarak kurulduğunu, aynı üst aklın yönlendirdiği El Kaide gibi radikal örgütlerin karşısında “*ılımlı İslam*” görünümünde kuzu postuna bürünmüş kurt olarak kullanıldığını, Vatikan’daki CIA yapılanması olarak tanınan Opus Dei örgütünün, İslami bir versiyonu olduğunu açıkça dile getirmiştir. Kitabın 15 Temmuz Darbe Girişiminden 4 ay önce piyasa çıkmış olması sözde hoşgörü maskesi altında bir sufi dervişi gibi lanse edilen Gülen ve örgütünün, aslında devletin kılcallarına sızmak üzere örgütlenmiş ve kanlı darbeye hazırlanan radikal bir aparat olduğunu açıkça ortaya koymuştur (Vodinalı, 2017).

Moonculuk ve FETÖ ile Benzerlikleri

Kuzey Kore’de Cheong-ju’da 1920 yılında Konfüçyanist fakir bir ailede doğan, Tokyo’da mühendislik eğitimi alan ve önceleri Budist olan San Myung Moon sonra Presbiteryen Kilisesine, daha sonra da Yehova Şahitleri dinine girmiştir. 1936 yılında Hz. İsa’nın kendisine görünerek “*Tanrının Krallığını*” kurmasını istediğini açıklayınca Yehova Şahitleri dininden de aforoz edilmiştir. Bunun üzerine karma dinlerden oluşan kendi öğretisini oluşturmaya çalışmış, bu süre zarfında sürekli çevresine Allah, Buda ve Musa ile konuştuğunu yaymıştır. Moon, 1948’de Kore’de tutuklanmış ve beş yıllık mahkûmiyet kararı verilerek Hungnam’da bir çalışma kampına gönderilmiştir (Durst, 1984:65). Buradan 1950’de BM’nin Kore Savaşı müdahalesi sırasında ABD askerleri tarafından kurtarılmıştır (MacGregor, 1988:9).

Moon, 1954’te Kuzey’den kaçarak, Güney Kore’ye yerleşmiş ve öğretilerini pratiğe geçirerek inanç hareketini de burada kurmuştur. Ortaya çıkışı Kore savaşının hemen sonrasına rastlayan örgüt, ABD ve Rusya arasında Kuzey ve Güney olarak paylaşılan Kore’de ilk başta ABD’nin safında yer alarak anti-Komünist çalışmaları ile taraftar toplamış, kısa sürede G. Kore’de büyük kitlelere ulaşırken Japonya ve ABD’de de örgütlenmiştir. Moon 1954’te Seul’de, öncelikle Hristiyanları arkasından da İslam dahil bütün inançları birleştirmeyi amaçlayan, uzlaştırmacı (sinkretik) “*Birleşik Kilise*”yi kurmuştur (Barker, 1983:215).

Moon inancının resmi adı “*Dünya Hristiyanlarının Birliği İçin Kutsal Ruh Cemiyeti*”dir. Ancak genellikle “*Birleştirme Kilisesi*” olarak kullanılmaktadır. ABD’nin 1951 müdahalesinden kısa bir süre sonra Moon’un ABD’ye kaçıp orada örgütünü kurması dikkat çekicidir. Moon, günümüzde Güney Kore nüfusunun yaklaşık %40’ını Budistlikten Hristiyanlığa devşirmiştir (Bakır,

2016). Moonculuğu, ülkemizdeki “*Moon Tarikatı*” tanımlamasının ötesinde herhangi bir dinin alt türevi olan tarikat olarak tanımlamak yerine yeni bir dini akım olarak tanımlamanın daha doğru bir yaklaşım olduğu yönünde tespitler de bulunmaktadır (Bıyık, 2003:109-10).

ABD’nin geleneksel Protestan kaynaklı Evanjelik kült yapılanması ve Doğu dini geleneklerin birleştirilmesinden oluşan uluslararası senkretik bir Yeni Dini Hareket olan Moonculuğun (Birleştirme Kilisesi) kutsal kitabı niteliğindeki “*Divine Principle-İlahi İlke*” (Moon, 1977) de Hz. İsa’nın kendisine görünerek Tanrının Krallığını kuramadan öldüğü ve bu yarım kalan işi tamamlaması için kendisini görevlendirdiğinden söz edilmektedir (Özben, 2016:167-81). Şeytanlar tarafından işgal edilen ABD’yi kurtarmak için Tanrının kendisini gönderdiğini iddia eden Moon, 1959 yılında ABD’ye taşınmış ve burada da aktif faaliyetlerini sürdürmüştür.

Soğuk savaş döneminde ABD’nin planlamaları ile Sovyet Rusya’ya karşı oluşturulan Yeşil Kuşak projesi kapsamında Türkiye de dahil olmak üzere dünya çapında anti-komünist yapılar oluşturulmuştur. 1965’e gelindiğinde Moon öncülüğünde Kore’de kurulan “*Uluslararası Komünizme Karşı Zafer Federasyonu*” nun üye sayısı yaklaşık 4 milyonu bulmuştur (Ogur, 2022). Moon’a göre ABD, komünizmi yok edecek olan Tanrı’nın seçilmiş ülkesidir ve Tanrı ABD’ye komünizmi yok etme sorumluluğu yüklemiştir (Moon, 1977:141; Sontag, 1981:110).

Moonculuk inanışına göre insan, Hz. Adem ile birlikte günahkar doğmuştur, Hz. İsa bu günahın bedelini ödemek üzere kendisi fedakarlık yapmış ancak görevi yarım kalmıştır ve kurtuluşa erişmek için insanın asli günahla kaybolmuş fitratına yeniden kavuşması gerekmektedir ve bunun için de Tanrı, Rahip Moon’a kurtuluş yolu öğretilerini göndermiştir (Aydın, 2010:40-49; Bıyık, 2005:276-79; Eşmeli & Topal, 2022; Özkan, 2006:108-13). Bu yüzden insanların kendilerini “*Birleştirme Kilisesi*” nin öğretilerine adanmalarından başka kurtuluş yolları yoktur (Eşmeli & Topal, 2022).

Moonculuğun temel gayesi zahiren Hıristiyan dünyasını birleştirmek olarak görünse de asıl amacı İslam dini de dahil başta semavi dinler olmak üzere etkin tüm dinleri Hıristiyanlık altında birleştirmektir. Yeni dini hareketlerin genel özelliklerinden biri olan kutsal liderlik kavramı, Moonculuk için de geçerlidir. Hıristiyanlıkta var olan Mesih anlayışının yansıması olarak Moon’un ikinci Mesih olduğu, İsa’dan kalan yarım görevi tamamlamak üzere seçildiği, Tanrısal krallığın gerçekleşmiş olduğu, tüm dinlerin birleştirilerek Tanrı ve insanın tatmine ulaşacağı, Tanrı’nın kendinde erkek ve dişi birleştirdiği ve yeni Ahit sürecinin olduğu gibi öğretiler Moonculuğun özünü oluşturmaktadır (Bıyık, 2005:276-77; Eşmeli & Topal, 2022; Özkan, 2006:102-7).

Büyük çoğunluğu ABD, Güney Kore ve Japonya’da olan, Orta ve Güney Amerika’da yayılım gösteren Moonculuğun milyonları aşkın bağlıları bulunduğu ve hedef ülkelerden biri olan Türkiye’de de 2000 civarında üyesinin olduğu

varsayılmaktadır. Uluslararası şirket ortaklıklarının yansira ABD istihbarat örgütlerinin desteği ile Mooncuların Latin Amerika'daki askeri diktatörlüklere destek verdiği ve İsrail üzerinden uluslararası uyuşturucu ağını yönettiği yönünde bazı iddialar (Gür, 2023:461) düşünüldüğünde tarikatın nasıl bu kadar hızlı uluslararası yayılım gösterdiği bir nebze olsun anlaşılabilir olacaktır. Ancak Japonya'nın eski Başbakanı Abe Şinzo suikastı ile ilgili olarak Moon örgütü yeniden gündeme gelmiş ve mercek altına alınmıştır (Anadolu Ajansı, 2022) Hatta Japonya'da hükümet krizine yol açmış ve Şinzo Abe'nin suikastında rol aldığı kabul edilen Moonculukla bağlantılı olduğu belirtilen ve ilişkilerini itiraf eden 7 bakan görevden alınarak kabine revizyonu yapılmıştır (Anadolu Ajansı, 2022).

Özellikle Moonculuğun Türkiye yapılanması dikkat çekicidir. Gelecek nesli ele geçirmek adına hitap ettikleri kitle, taraftar kazanmak için uyguladıkları stratejiler, Evanjelist hedeflere yönelik çalışmalar, karizmatik lider yapıları, mesihçi karakterleri, kuruluş vaatleri, neoliberal yanlılık, küresel organizasyonları ve örgüt iç hiyerarşileri (Özben, 2016:170-71), büyüme stratejileri, inanç merkezinin ABD olarak seçilmesi (Kirman, 2010) ve liderlerinin ABD'ye sığınması gibi birçok yönden FETÖ ve Moonculuk arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Moonculuk'da da FETÖvari üyelik sistemleri ve koşulsuz mutlak itaati içeren bir hiyerarşik düzen dikkat çekmektedir. Ayrıca misyonlarında dünyada herkesin Korece konuşmasını hedeflediklerini belirtmeleri, FETÖ'nün Uluslararası boyutta organize ettiği Türkçe Olimpiyatlarını hatırlatmaktadır (Gür, 2023:463).

Dikkat çekici olan bir nokta da Moon, Opus Dei ve FETÖ'nün her üçünün de ABD merkezli olarak CIA desteği ile faaliyetlerini yürütmeleridir (Kemal, 2016). Yine FETÖ'nün de Opus Dei ile Moonculuk tarafından ABD Evanjellerinin stratejik planları çerçevesinde başlatılan "*Dinler Arası Diyalog*" girişiminin aktif destekleyicisi olması düşündürücüdür (Karaman, 2015). FETÖ, siyaset ve bürokrasideki gücünü kullanarak Diyanet İşleri Başkanlığı kurumsal yapısını ve İlahiyatçı akademisyenleri sürece dâhil ederek çok sayıda Dinler arası diyalog toplantıları yapmıştır (Üzüm, 2016:486). Yahudi ve Hıristiyanların da cennete gideceğini söyleyerek Müslüman gençlerin misyonerlerin tuzağına kolayca düşmelerine zemin hazırladı.

Dinler Arası Diyalog projesinin yaygınlaşması için Mooncular, dünyanın farklı bölgelerinde lüks otellerde Katolikler, Protestanlar, Yahudiler, Müslümanlar, Hindular, Konfüçyanistler, Şintolar ve diğer din ve mezheplerin temsilcilerinin katılımıyla düzenledikleri dünya çapındaki toplantı ve konferanslarla faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu durum FETÖ için de geçerlidir ve Moonculuğa birebir benzer şekilde İslam aleminde İslam kisvesi altında aynı tür konferanslar ve toplantılar yapılmıştır. Ancak şunu unutmamak gerekir ki Mooncuların bu tür faaliyetlerini Vatikan'ın dinler arası diyalog projesinin

dışında görmek gerçeklikten uzak bir yaklaşımdır. Zira hedef, Hıristiyanlığı dünyaya hâkim kılmak ve bu hedefe ulaşabilmek için de ya İslam'ı yok etmek veya birleştirme adı altında özünden koparmaktır (Gür, 2023:146).

"Dinler Arası Diyalog", ilk olarak Opus Dei tarafından gündeme getirilmiş ancak hem Mooncular hem de FETÖ tarafından uygulamaya konulmuştur. Opus Dei, ABD'de ve Avrupa'da bu yönde faaliyet göstererek Hristiyanlıktaki tüm mezheplerin Katolikliğe, Moonculuk Pasifik ve Asya'da faaliyet göstererek Budizm'den Hristiyanlığa, FETÖ de Türkiye'de toplumun Müslümanlıktan örtülü Hristiyanlığa devşirilmesi için faaliyet yürütmüş (Gür, 2023:140), Yahudi ve Hıristiyanların da cennete gideceğini söyleyerek Müslüman gençlerin misyonerlerin tuzağına kolayca düşmelerine zemin hazırlamıştır (Üzüm, 2016:486). Hedeflenen nihai amaç, insanları hakiki dini inanış ve yaşayışından koparıp *"ılımlı paralel dinler"* oluşturmak ve bu şekilde yayıldıkları ülkelerde ABD çıkarlarına ters düşen toplumsal iradelerin ortaya çıkışını engelleyip tüm alanlarda küreselleşmeye ortam hazırlamaktır (Çalışkan & Tekin, 2019).

Her iki örgütün kurdukları ve yönettikleri ulusal ve uluslararası medya ağları önemlidir. Mooncular Washington Times'i kurup operasyonel amaçlı kullanırken FETÖ' de Zaman Gazetesi ile operasyon ve algılarını yürütmektedir. Gülen ve Moon'un vaazlarında ve yazılarında ortak olarak dünya barışı, doğu-batı uzlaşısı, dinler arası diyalog, hoşgörü, pazar ekonomisi ve neoliberal yaklaşım, seçilmişlik ve adanmışlık gibi kavramlar sıkça kullanılmaktadır (Gür, 2023:464).

Etkin Yahudi kuruluşlarından biri olan Anti Defamation League (ADL)'in, Gülen ile görüşme yapması ve kendi teklifleri ile hazırlanan *"hoşgörü ve diyalog"*la ilgili kitabının ADL tarafından basılarak dünyanın dört bir yanında dağıtılacağını bildirmesi de Türkiye için önemli planlarının olduğunu ve bu planlarını FETÖ üzerinden gerçekleştireceklerini düşündürmektedir.

Moonculuğun Türkiye'deki temsilcisi olarak Kasım Gülek, Türkiye'deki ilk toplantıyı Mooncu elemanların da katılımıyla 1982 yılında İstanbul'da yapmıştır (Kanbir, 2017). *"Dini Araştırmalar"*, *"Diyalog"* ve *"Hoşgörü"* görüşmeleri ile Türkiye'den özellikle İlahiyatçılardan bilindik isimler Mooncuların toplantılarına katılmaya başlamıştır. 1991'de İstanbul President Otel'de ve 1994'te İstanbul The Marmara Otel'de günlerce basına kapalı toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılara katılanlar arasında Mustafa Bülent Ecevit, Deniz Baykal, Kasım Gülek, Nevzat Yalçıntaş gibi siyasilere ilaveten Yaşar Nuri Öztürk, Sebattin Zaim ve Zekeriya Beyaz, Mehmet Aydın, Salih Tuğ, Ethem Ruhi Fiğlalı, İsmail Yediler gibi ilahiyatçılar ve Fehmi Kuru, Gülay Atıg gibi gazetecilerin yer aldığı bildirilmiştir (Kanbir, 2017; Ogur, 2022).

Daha sonra Başbakanlık yapacak olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu başkanlığında bir Türk heyeti de Mooncuların *'Dünya Dinleri Gençlik Semineri'*ne katılmıştır. Davutoğlu bu toplantıyı, *"Amerika'da kendi sahasında söz sahibi değişik dinlere mensup bir grup profesörün önderliğini yaptığı bu gezide amaç, bilfiil*

yaşayarak daha açık bir ifade ile 'gezici bir üniversite' şeklinde, 'Dinlerarası Diyalog' fikir alışverişi temin etmektedir. İlki geçen sene yapılan bu geziye Türk temsilciler bu sene katıldı. Gerek ABD'de gerekse Kudüs'te gerçekten çok değerli gözlemler yapma imkânı bulduk" (Yıldırım, 2010:502) diyerek anlatmıştır.

FETÖ'nün hedefinde olan ve ölümünden sonra yayımlanan *Köstebek* adlı kitabında da Necip Hablemitoğlu, FETÖ'yü eleştirmiş ve *"Türkiye'nin yüz yüze olduğu en tehlikeli tehdit odağıdır. Örgütlenme modeli itibarıyla Türkiye'de bir eşi yoktur... Örgütlenme modeli olarak CIA denetimindeki Moon Tarikatı ile benzeşmektedir..."* (Korkmaz, 2015) ifadelerini kullanmıştır.

Cumhurbaşkanı Özal'ın 1991 yılında hazırlattığı Fetullah Gülen yapılanması ve Fetullah Gülen-Mason ilişkileri raporunda, *"Fetullah Gülen'in CIA, Mossad ve Moon tarikatı bağlantılarını bilakis Kasım Gülek sağlamış ve birlikte birçok projeye imza atmışlardır"* ifadeleri ile Gülen'in Moonculuk ilişkilerine de dikkat çekilmiştir (Gür, 2023:468).

Sonuç ve Öneriler

Açık kaynaklardan elde ederek sistematize ettiğimiz veriler, hangi din/inanç olursa olsun dini bir hareket olarak başlayan ancak zamanla şiddet ve terör örgütüne dönüşen farklı coğrafyalarda ve dinlerdeki kült örgütlerin motivasyon kaynaklarının ve birbirlerine olan benzerliklerinin dikkat çekici olduğunu ortaya koymuştur.

İslami bir hareket olduğunu lanse eden FETÖ, kırk başlığın otuz beşinde olmak üzere en fazla Hristiyanlığın Protestanlık mezhep hareketlerinden Evanjelizm ve Katolik mezhep hareketlerinden Opus Dei ile benzeşmektedir. Moonculuk ile otuz bir alt başlıkta benzerlik görülürken Cizvitler ve Karbonarilerle de yirmi sekiz alt başlıkta benzerlik tespit edilmiştir. FETÖ de dahil saydığımız bu altı dini tandanslı hareketin Müslüman veya Hristiyan olmalarından ve mezhepsel aidiyetlerinden bağımsız olarak tehlikeli örgütsel yapılar dönüşmeleri temel ortak özellikleridir.

Çalışmamızda, hiyerarşik yapılanma, karizmatik liderlik, hücre tipi yapılanma, terör yapılanması, sembol ve simge kullanımı, istihbarat yapılanması, mehdi/mesih/ kurtarıcı iddiası, suikast ve cinayet, gizlilik, mübahlaştırma, ezoterizm, devlete sızma, adanmışlık ve mutlak itaat, zihin kontrolü, inancın kullanılması, seçilmişlik, büyük finansal yapı, yaygınlık, örgüt için yardım toplama, liderlerin yazar olması, hoşgörü ve yardımseverlik maskesi, uluslararası destek olmak üzere yirmi iki alt başlıkta FETÖ ile diğer beş örgütün tümü arasında benzerlik tespit edilmiştir. Ancak örgüt liderinin yiyip/içtiklerinden geri kalanlarının veya kullandığı eşyaların kutsallaştırılması yönüyle FETÖ ile Hristiyan örgütler arasında benzerlik tespit edilememiştir.

Örgütsel yemin açısından FETÖ ile sadece Karbonari ve Opus Dei benzerirken, bankacılık sistemine sahip olma açısından ise sadece Opus Dei ile

benzeşmektedir. Lider tarafından lanetlenme korkusu FETÖ ile birlikte Evanjelizm, Opus Dei ve Moonculukta görülürken, siyonizm dokunulmazlığı açısından FETÖ sadece Cizvitlerle benzerlik göstermiştir. Evanjelizm, Opus Dei, Moon ve FETÖ'nün liderlerinin din adamı olması ortak özellikleri olduğu gibi Moonculuk, FETÖ ve Evanjelizm liderlerinin ABD'de ikamet etmeleri de dikkat çekici bir bulgudur. Dinler arası diyalog ve ABD yeşil kuşak projesine destek açısından sadece Karbonari ile benzerlik tespit edilememiştir. Öğrenci statüsündeki gençlerin hedef seçilmesi açısından FETÖ sadece Moonculuk ile benzerlik gösterirken, eğitim yapılanması açısından da FETÖ ile sadece Karbonari ve Moonculuk arasında benzerlik tespit edilememiştir. Moonculuk ve Evanjelizm dışındaki örgütlerin tümünde takiyecilik önemli bir unsur olarak tespit edilirken, medya yapılanmasına sahip olma açısından sadece Karbonariler ile farklılık görülmüştür. Heretizm yönüyle Evanjelizm, Opus Dei ve Moonculuk, Senkretizm yönüyle de Evanjelizm ve Moonculuk FETÖ ile benzerlik göstermektedir. Vesayet taraftarlığı açısından FETÖ ile Evanjelizm, Opus Dei ve Moonculuk arasında benzerlik görülürken örgüte düzenli bağış açısından sadece Karbonari ile benzerlik tespit edilmiştir.

İçinden çıktıkları teolojik gelenekten farklılaşmaları/ayrışmaları, stratejik ve politik açıdan inanışlarını araçsallaştırmaları, katı hiyerarşik ve hücreli yapılanmaları, ezoterik/kült/Mesiyani karakterleri, takiyecilikleri, gençlere ulaşmak için eğitimi araç olarak kullanmaları, misyonerlik faaliyetleri, uluslararası yayılımları, devlet kurumlarına sızmaları, devasa finans kurumlarına sahip olmaları, Masonik ritüeller barındırmaları, uluslararası arenada hoşgörürü ve dinler arası diyalog söylemleri, hedefe ulaşmak için şiddet ve terör dahil her şeyi mübah kabul etmeleri açısından sözde İslami tandanslı FETÖ, Hristiyanlık kökenli beş örgütle büyük oranda benzeşmektedir. Örgütlerin yapısal benzerliklerinin eylemsel benzerliklerle sonuçlanıp sonuçlanmadığı yönü de ayrı bir çalışma konusu olarak önemini korumaktadır.

Bu yüzden Batı-Doğu, Müslüman-Hristiyan fark etmeksizin dini örgütler başta olmak üzere tüm grupların, devlet denetiminde şeffaf ve hesap verebilir bir yapılanma sınırlarında kalmaları adına gerekli düzenlemelerin yapılması, devletlerin ve toplumların güvenli gelecekleri açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 1. Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile Hristiyan Örgütler Arasındaki Benzerlikler

Tanımlayıcı Özellikler	FETÖ	Cizvitler	Evanjelizm	Karbonari	Opus Dei	Moonculuk
Kuruluş Tarihi	1969	1534	1738	1800	1928	1954
Doğduğu Ülke	Türkiye	Fransa	ABD	İtalya	İspanya	Kore
Köken aldığı Din	İslam	Hristiyanlık	Hristiyanlık	Hristiyanlık	Hristiyanlık	Hristiyanlık
Köken aldığı Mezhep	Sünni	Katolik	Protestan	Katolik	Katolik	Katolik
Hiyerarşik Yapılanma	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Karizmatik Liderlik	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Hücre Tipi Yapılanma	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Terör Yapılanması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Sembol ve Simge Kullanımı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
İstihbarat Yapılanması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Mehdi/Mesih/Kurtarıcı İddiası	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Lider Tarafından Lanetlenme Korkusu	Evet	-	Evet	-	Evet	Evet
Suikast ve Cinayet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Takiye	Evet	Evet	-	Evet	Evet	-
Gizlilik	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Mübahalaştırma	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Örgütsel Yemin	Evet	-	-	Evet	Evet	-
Ezoterizm	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Heretizm	Evet	-	Evet	-	Evet	Evet
Senkretizm	Evet	-	Evet	-	-	Evet
Devlete Sızma	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Adanmışlık ve Mutlak İtaat	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Zihin Kontrolü	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
İnancın Kullanılması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Karşıtığa Tahammülsüzlük	Evet	-	Evet	Evet	Evet	-
Siyonizm Dokunulmazlığı	Evet	-	Evet	Evet	Evet	Evet
Seçilmişlik	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Liderden Kalanların kutsallaştırılması	Evet	-	-	-	-	-
Vesayet Taraftarlığı	Evet	-	Evet	-	Evet	Evet
Büyük Finansal Yapı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Bankacılık	Evet	-	-	-	Evet	-
Yaygınlık	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Örgüte Düzenli Ödeme Yapma	Evet	-	-	Evet	-	-
Medya Yapılanması	Evet	Evet	Evet	-	Evet	Evet

Örgüt İçin Yardım Toplama	Evet	Evet	Evet	Evet	-	-
ABD veya İngiltere ikameti	Evet	-	Evet	-	-	Evet
Liderlerin Yazar Olması	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Liderlerin Din Adamı/Hatip Olması	Evet	-	Evet	-	Evet	Evet
ABD Yeşil Kuşak Projesine Destek	Evet	Evet	Evet	-	Evet	Evet
Dinler Arası Diyalog	Evet	Evet	Evet	-	Evet	Evet
Hoşgörü ve Yardımseverlik Maskesi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Eğitim Yapılanması	Evet	Evet	Evet	-	Evet	-
Gençlerin Hedef Seçilmesi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	-
Uluslararası Destek	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynaklar

- Acar, Ü. (2018). Oded Yinon'un İsrail İçin Bir Strateji Raporu'nun Değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 11(59), 297. DOI: 10.17719/jisr.2018.2638
- Akan, M. (2017). *Kozmik Karargah – Dünyayı Yöneten Üst Akıl: B'nai B'rith*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Akbaş, B. (2021). *II. Abdülhamid döneminde Cizvit teşkilatının Osmanlı topraklarındaki eğitim faaliyetleri (1876-1909)* (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Akben, M. (2007). *Hız. İsa'nın nüzülü meselesi: Dini ve politik yaklaşımlar*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Aksoy, A. Ş. (2008). *İttihat ve Terakki Cemiyeti tarih*. Nokta Kitap.
- Aktay, Y. (2013). *Din içinde Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Albayrak, H. Ş. (2019). ABD'de Hıristiyan Siyonizmi: Kökeni, İnanç Esasları ve Günümüz Amerikan Siyasetine Etkisi. *darulfunun ilahiyat*, 30(1), 141-169.
- Allen, J. L. (2006). *Opus Dei: the truth about its rituals, secrets and power*. Penguin UK.
- Allen Jr, J. L. (2007). *Opus Dei: An objective look behind the myths and reality of the most controversial force in the Catholic Church*. Image.
- Altındal, A. (2000). *Bilinmeyen Vatikan – Opus Dei - Ahtapotun kolları*. <https://www.yenimesaj.com.tr/bilinmeyen-vatikan-opus-dei-ahtapotun-kollari-H1304826.htm>.
- Altındal, A. (2018). *Papa 16. Benedikt Gizli Türkiye Gündemi*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Altındal, A. (2021). *Vatikan ve tapınak şövalyeleri*. C. 233. Destek Publishing and Media Group.
- Anadolu Ajansı. (2022). *Japonya'da Abe Suikastıyla Gündeme Gelen Moon Tarikatı ile Siyasilerin İlişkileri Tartışılıyor*.
- Ardıç, E. (2014). *Başka Türü Bir Serseriliğe Kalkışabilirler*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/ardic/2016/03/04/baska-turlu-bir-serserilige-kalkisabilirler>.
- Avcı, E. (2011). *Radikal islamcı terörizmin meşru gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara.

- Aydın, M. (2002). Dinlerarası Diyalog Yeni Bir Misyon Yöntemi mi? Kurumsal ve Bireysel Diyalog Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme, *İslamiyat*, V 30-42.
- Aydın, M. (2005). Evanjelik Hıristiyanlığın misyon yöntemleri ve Türkiye'deki yansımaları. *Dinler Tarihi Araştırmaları-V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik)*. ed. Asife Ünal, (pp. 49-68).
- Aydın, M. (2010). *Türkiye'ye yönelik batı kökenli dinî cereyanlar* (Vol. 62). NKM.
- Aydın, M. (2017a). *FETÖ'nün uluslararası kodları: cemaatten terör örgütlülüğüne*. Eski-yeni Yayınları.
- Aydın, M. (2017). Melez ve Senkretik Bir Yapılanma Olarak Fetullahçı Terör Örgütü. *Es-kiyeni*, (34), 75-94.
- Bakır, Z. Z. (2016). Üç Cemaat!. https://www.insamer.com/tr/uc-cemaat-331.html#_edn6.
- Barker, E. (1983). Doing love: tensions in the Ideal Family. *The Family and the Unification Church*, 35-52.
- Bartholdy, J. L. (1821). *Memoirs of the secret societies of the south of Italy, particularly the Carbonari*. John Murray, Albemarle street.
- Başaran, D. (2017). ABD'nin Küresel İmparatorluk Tahayyülü ve Bunun Aracı Olarak "Büyük Ortadoğu" Projesi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(6), 63-87.
- Bayrakdar, M. (2003). Küreselleştirme ve küreselleşme. *Dinî Araştırmalar*, 6(17).
- Bayrakdar, M. (2009). *Dinlerarası diyalog ve başkalaştırılan İslam*. Beyaz Kule.
- Bedir, Ş. F. (2013). Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hıristiyanlık. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 73-98.
- Berger, P. L. (2017). Dinler ve Küreselleşme. *Çev. Hatice Gül*, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2017(34), 603-613.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bıyık, M. (2003). Yeni Dünya Düzenine Küresel Bir Din Modeli: Moonculuk. *Milel ve Nihal*, 1(1), 93-114.
- Bıyık, M. (2005). Moonculuk. *İslam Ansiklopedisi*, 276-279.
- Bilen, O. (2020). FETÖ: 15 Temmuz darbe girişiminin faili ve yeniçağ dini spiritüalizmin temsilcisi vesayetçi bir zihniyete dair çözümlenmeler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 31-66.
- Birsel, H. (2014). Fransız Misyonerler Tarafından İstanbul Ve Levant Misyonunun Oluşturulması (Papaz J. Baptist Piolet'nin Mektubu). *Electronic Turkish Studies*, 9(4).
- Blustein, P., & Mayer, J. (1982). *Milan Mystery: How the June Suicide of Ambrosiano's Chief Exposed a Murky Maze*. The Wall Street Journal.
- Bodur, H. E. (2003). Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 13-39.
- Büyükkara, M. A. (2016). Din İstismarına Karşı Kadim Geleneğimize, Orta Yoldaki Ana Mecramıza Can Vermeliyiz. *Diyanet Dergisi*, 36-42.
- Cerrahoğlu, N. (2016). *FETÖ Bir 'Opus Dei' Taklidi mi?* <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/nilgun-cerrahoglu/fetö-bir-opus-dei-taklidi-mi-575456>.

- Chryssides, G. D. (1999). Exploring new religions. *Exploring New Religions*, 1-416
- Çakır, R. (2016). *Gülen Cemaati: Nereden nereye?* <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/gulen-cemaati-nereden-nereye>.
- Çalışkan, E., & Tekin, T. (2019). *Ajan Tarikatlar Birbirinin Kopyası*. <https://www.yeni-sir.com.tr/gundem/2019/07/17/ajan-tarikatlar-birbirinin-kopyasi>.
- Çavdar, T. (1970). *Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu*. İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- Çevik, M. (2020). *Carbonari Cemiyeti (Karbonariler)*.
- Çomaklı, Ş. E., & Turan, D. (2017). FETÖ ve PKK Bağlamında Terör Amaçlı Kullanılan Kamusal Mal ve Hizmetler. *Polis Akademisi Yayınları*, 2.
- Dağ, A. (2018). Tarihsel Olarak Gizil Dini-Siyasal-Felsefi Topluluklar ve Araçsallaştırılmış Bir Kültürün Anatomisi. içinde *Küresel Etkiler Medya ve Demokrasi*. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Dalkıran, S. (2020). Uyguladıkları prensipler bakımından Nizari-İsmaililer ve FETÖ benzeşmesi. *Katre International Human Studies Journal*, (10), 97-128.
- Davidson, L. (2005). Christian Zionism as a representation of American manifest destiny. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 14(2), 157-169.
- Demir, H. (2017). *Gülen örgütü. Ezoterik bir kültür cemaatinin radikalleşmesi*. Ay Yayıncılık.
- Demir, H. (2018). Dış politikada Evanjelizmi bilmek neden önemli?. *Türkiye Gazetesi*.
- Demir, H. (2019). Radikal/Yıkıcı Kültür Grupları: Kavram ve Teorik Bir Çerçeve.
- Demir, M. (2016). İgnatius Loyola'ya Göre Eğitim Nedir? içinde *İgnatius Loyola ve Cizvit Okullarının Eğitim Anlayışı*. PEGEM Akademi.
- Demirci, A. S. (2019). *Yeni Dini Hareketler ve Opus Dei*. Eftalya Kitap.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017). *Kendi Dilinden FETÖ: Örgütlü Bir Din İstismarı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2016). *Dini İstismar Hareketi FETÖ/PDY*. Olağanüstü Din Şûrası Kararları. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Durmuş, S. (2021). *Evanjelizm bağlamında ABD dış politikasında dinin rolü: Sosyal inşacı bir analiz*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Durst, M. (1984). *To Bigotry, No Sanction: Reverend Sun Myung Moon and the Unification Church*. Regnery Gateway.
- Eagleton, T. (2006). *The Fraternal Corrections, Opus Dei and the Catholic Church*. Harper's Magazine.
- Eğilmez, S. (2017). Eğilmez: 'Fetö'nün İlham Kaynağı Batıniler'.
- Elmas, B. (2017). *Evanjelic Hıristiyanlarda Kıyamet İnancı*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Elwell, W. (2017). *Evangelical Dictionary of Theology*. Baker Academic.
- Eskridge, L. (2012). How Many Evangelicals Are There? *Institute for the Study of American Evangelicals*.
- Estruch, J., & Glick, E. L. (1995). *Saints and schemers: Opus Dei and its paradoxes*. Oxford University Press.
- Eşmeli, İ., & Topal, S. S. (2022). Yeni dini hareketler ve kurtuluş öğretisi. *Universal Journal of Theology*, 7(2), 91-107.

- Flinn, F. K. (2007). *Encyclopedia of Catholicism*. Infobase Publishing.
- Ganss, G. E. (1969). *The Jesuit educational tradition and Saint Louis University: some bearings for the University's sesquicentennial, 1818-1968*. Sesquicentennial Committee of Saint Louis University.
- Gentile, E. (2008). *God's Democracy: American Religion after September 11: American Religion after September 11*. ABC-Clio.
- Guthrie, S. (2002). *Doors into Islam*. ChristianityToday.Com.
- Gülener, S. (2018). *ABD Siyasetinde Evanjelizm'in Etkisi Artıyor*. <https://www.setav.org/abd-siyasetinde-evanjelizmin-etkisi-artiyor/>.
- Gündüz, Ş. (2004). *Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Gündüz, Ş. (2005). *Misyonerlik*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gündüz, Ş. (2006). Protestan Geleneğinde Yeni Hıristiyan Sağı Olarak Evanjelizm. *VIII. Kur'an Sempozyumu: Günümüz Dünyasında Müslümanlar*, 51-59.
- Güngör, A. İ. (2004). *Tanrı'nın şövalyeleri cizvitler*. Çağlar Yayınları.
- Gür, A. (2023). *Vaizlikten Teröristliğe Bir İhanetin Portresi Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY)*. 1. bs. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Haberkudus.com. (2017). *Vatikan Dinler Arası Diyalog ile Kendini Pazarlıyor*. <https://haberkudus.com/page/-vatikan-dinler-arasi-diyalog-ile-kendini-pazarliyor-/13435>.
- Hajdari, S. A. (2016). Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 4-60.
- Harman, Ö. F. (2015). İstanbul'daki Katolikler. içinde *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. C. 5, editör C. Yılmaz. İstanbul: İBB Kültür AŞ.
- HSYK. (2016). Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı (Karar No: 2016/426, Tutanak No:17).
- İstek, G. (2019). Cizvit Tarikatının Liselerde Verdiği Eğitim ve Buna Karşı Oluşan Tepkiler: Avusturya Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 14(2), 163-198.
- Kanıbir, H. C. (2017). *Fetullah'ı Fetullah Gülen Yapan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'tir*. <https://www.parlamentohaber.com/fetullahi-fetullah-gulen-yapan-chp-genel-sekreteri-kasim-gulektir/>.
- Karakuş, N. (2019). *ABD başkanı Donald Trump'ın Söylemlerinde İslamofobi*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Karaman, N. (2015). *FETÖ, Hıristiyan Tarikatlar Gibi*. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/04/fetö-hiristiyan-tarikatlar-gibi>.
- Kaymal, C. (2019). *Cemaatten Darbeci Bir Harekete Dönüşümün Serüveni: Gülen Hareketinin Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Kemal, M. (2016). 15 Temmuz: Örtülü CIA Darbesi Neden Başarısız Oldu? <https://www.timeturk.com/15-temmuz-ortulu-cia-darbesi-neden-basarisiz-oldu/haber-214850>.
- Kirman, M. A. (2010). *Yeni dini hareketler sosyolojisi*. Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Knitter, P F., & Aydın, M. (2002). Diyalog ve Misyon. *İslamiyat Dergisi*, 5(3).
- Kolvenbach, P. (1989). Themes of Jesuit higher education. *Origins*, 19(6), 82-87.

- Korkmaz, T. (2015). Hablemitoğlu Suikastı Yahut Pirincin İçindeki Beyaz Taşlar!. *Yeni Şafak*.
- Kurt, R. K. (2006). *Evanjelizm Dünya İmparatorluğu ve Türkiye*. 2. bs. İstanbul: Birharf Yayınları.
- Larson, W. F. (1996). Critical contextualization and Muslim conversion. *International Journal of Frontier Missions*, 13(4), 189-191.
- Lee, S. K. (2015). The Globalization of Education Policy: A Study of the Jesuit Schools Network. *Comparative Education Review*, 59(1), 151-76.
- Lieber, F. (1834). Carbonari. *Encyclopedia Americana* II:513-14.
- MacGregor, G. (1988). *Overcoming Prejudice. Unificationism And Modern Society: An Appraisal of the Thought and Work of the Reverend Sun Myung Moon*. New York: Frederick Sontag & Thomas Walsh.
- Mardin, Ş. (2015). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu*. İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2016). *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*. İletişim Yayınları.
- Martin, J. (1995). Opus Dei in the United States. *America*, 172(6), 8-17.
- Martínez, J. H. (2017). *Americans express increasingly warm feelings toward religious groups*. Pew Research Center, February 15.
- Masci, D., & Gregory A. S. (2018). 5 facts about US evangelical Protestants.
- MİT Müsteşarlığı. (2017). *Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı Tarafından TBMM Darbe Girişimi Meclis Araştırma Komisyonuna Sunulan Rapor. Bilgilendirme Raporu*.
- Miller, M. A. (2003). *The intellectual origins of modern terrorism in Europe*. Terrorism in context.
- Moon, S. M. (1977). *The Divine Principle*. 5. bs. New York.
- Nicernolas. (2017). *Cizvitler Tarikati*.
- Noam F. (2010). *Tanrının İşleri*. İstanbul: Neden Kitap.
- Ogur, Y. (2022). *Sushi, tarikat ve suikast*. <https://www.karar.com/yazarlar/yildiray-ogur/sushi-tarikat-ve-suikast-1593566>.
- Opusdei. (2006). *Opus Dei: Historical Overview*.
- Oran, F. Ç. (2017). Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 2019-2037.
- Özben, M. (2016). McCemaat ve Yeni Dini Hareketten (YDH) Terör Örgütüne: FETÖ. *Muhafazakâr Düşünce*, 49, 167-81.
- Özdalga, E. (2006). *İslamcılığın Türkiye Seyri*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Özer, C. K. (2019). *Tenya Örgüt FETÖ'nün Ağa Babası Cizvitler*. <https://www.gercekhatyat.com.tr/genel/tenya-orgut-fetonun-aga-babasi-cizvitler/>.
- Özer, M. (2021). *Vatikan'da Ne Oldu, Papazlar Fetullah Gülen'in İkizini Nerede Buldu?* <http://www.habervitrini.com/vatikanda-ne-oldu-papazlar-fetullah-gulenin-ikizini-nerede-buldu/1033896>.
- Özkan, A. R. (2006). *Kıyamet tarikatları: Yeni dini hareketler*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztürk, E. (2017). *Kilise'nin militanları Cizvitler*. Vera Kitap.

- Öztürk, H. (2018). FETÖ üzerine bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 175-191.
- Parshall, P. (1980). *New paths in Muslim evangelism: evangelical approaches to contextualization*. Baker Book House.
- Pepper, C. B. (1992). Opus Dei, advocatus papae. *Nation*, 255(4), 139-40.
- Peter, B. (1995). *Sekülerizmin Gerilemesi*. Ankara: Vadi yayınları.
- Piri, Y. (2021). *Opus Dei: Roma Katolik Kilisesi'nde Bir Piskoposluk*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Rath, R. J. (1964). The Carbonari: their origins, initiation rites, and aims. *The American Historical Review*, 69(2), 353-370.
- Sakin, O. (2018). *Cizvit Cemaati ve Gizli Talimatları*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Salleh, M. A. (2020). *The Christian Right & US Foreign Policy in the 21 st Century*. Air-angga University Press.
- Saydam, G. (2019). *ABD Dış Politikası ve Evanjelizm*. Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi.
- Sazyek, E. (2021). 19. Yüzyıldan iki kamusal mektup: Giuseppe Mazzini ile Mustafa Fazıl Paşa'nın saraya mektupları. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 505-518.
- Sert, A., Demir, C., & Avcı, E. (2020). Strateji, örgütlenme ve motivasyonu ile kendine özgü bir terörist örgüt: FETÖ. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (International Security Congress Special Issue), 1-28.
- Shiver, C. (1964). The Carbonari. *Social Science*, 234-241.
- Smith, G. A. (2021). About three-in-ten US adults are now religiously unaffiliated. *Pew Research Center* 14.
- Sontag, F. (1981). The God of Principle: A Critical Evaluation. *Ten Theologians Respond to the Unification Church*.
- Spector, S. (2009). *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism*. NewYork: Oxford University Press.
- Steigleder, K. (1995). Opus Dei: An Insider's View. *Free Inquiry*.
- Sunar, L. (2012). Aydınlanma Döneminde Doğuya Bakış: Değişen İlgü ve Söylemler. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(24), 59-82.
- Sungu, İ. (1999). *Tanzimat ve Yeni Osmanlılar, Tanzimat 2*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Şahin, M. (2009). *Din-Dış Politika İlişkisi: ABD Örneği*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Topcan, Ö. (2020). Batı Medeniyeti Gölgesinde Ötekilerin İnşası. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126(249), 347-68.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de siyasal partiler II Meşrutiyet dönemi*. İstanbul.
- Tümer, G. (1993). Cizvitler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, 40-42.
- Twaddle, M. (2002). *Christian missions and third world states*. Christian Missionaries & the State in the Third World.
- Üzüm, H. (2016). *Türkiye'de Müslüman-Hırsiyen Diyalogu ve FETÖ'nün Diyalog İhtiyacının Nedenleri*.

- Vodinalı, H. (2017). *O Kitaptaki FETÖ: İlimli İslam'ın Opus Dei'si, Çakma Osmanlı Halifesi*. <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/o-kitaptaki-fetö-ilimli-islam-in-opus-deisi-cakma-osmanli-halifesi-67973>.
- Walsh, M. J. (2004). *Opus Dei: An Investigation Into the Powerful, Secretive Society Within the Catholic Church*. HarperSanFrancisco.
- White, G. E. (1995). *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Whitehouse, M. (2009). *The Secret History of Opus Dei: Unravelling the Mysteries of One of the Most Controversial and Powerful Forces in World Religion, from Its Humble Beginnings to Its Great Prominence and Influence Across Five Continents Today*. Southwater.
- Wilcox, C., & Robinson, C. (2018). *Onward Christian soldiers?: the religious right in American politics*. Routledge.
- Wormald, B. (2015). *America's Changing Religious Landscape*. Pew Research Center.
- Yamaç, M. (2019). *Darbe ve din (cumhuriyet dönemi örneği)*. Doktora Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Yamaç, M. (2022). Din Referanslı Hareketlerin Sosyo-Politik Bağlamda Karşılaştırılması: Evanjelizm ve Gülenizm (FETÖ) Örneği. *Tetkik*, (2), 285-318.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2016). *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı FETÖ Çatı İddianamesi*.
- Yel, A. M. (1998). Geleneğin bozulması: Kurtuluş teolojisi ve Cizvitler. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (5), 33-55.
- Yel, A. M. (2000). Bir Katolik tarikatı: Opus Dei. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (9), 151-65.
- Yıldırım, M. (2010). *Sivil Örumceğin Ağında*. Ankara: Ulus Dağı Yayınları.
- Yılmaz, H. (2019). *Amerika'da Evanjelik Hareket: Dini ve Siyasi Yansımaları*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yılmaz, H. (2020). Evanjelik hareketin ABD siyaset kurumundan dinî talepleri üzerine bir inceleme. *Oksident*, 2(1), 27-58.
- Yılmaz, Ö. (2011). *Alman Mistik Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.